

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πανεπιστήμιο
Νεάπολις
Πάφου

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
και Διεθνών Σχέσεων

Τμήμα Οικονομικής και
Χρηματοοικονομικής Επιστήμης

ΚΟΙΝΟ ΠΜΣ «ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

**«Διεθνής Επιχειρηματικότητα εν μέσω
της οικονομικής κρίσης:
Η περίπτωση της Ελλάδος»**

Επιμέλεια: Ακριβή Α. Σκρεπετού

Επιβλέπων Καθηγητής: Πύρρος Παπαδημητρίου

Μέλος 1^ο: Σπύρος Ρουκανάς

Μέλος 2^ο: Γεώργιος Γαλανός

Ιωάννινα, Μάιος 2015

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1 - Οικονομική Κρίση	8
1.1. Τι είναι η οικονομική κρίση;.....	8
1.2.Τα αίτια μιας οικονομικής κρίσης	9
1.3. Πώς η οικονομική κρίση επιδρά στο διεθνές περιβάλλον των επιχειρήσεων ..	11
1.4. Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και επιπτώσεις στις Επιχειρήσεις	12
Κεφάλαιο 2 - Διεθνής Επιχειρηματικότητα	14
2.1.Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας	14
2.2. Τί είναι η διεθνής επιχειρηματικότητα	16
2.3 Μοντέλα διεθνούς επιχειρηματικότητας.....	18
Κεφάλαιο 3 – Ελλάδα	23
3.1. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα	23
3.1.1. Αίτια	23
3.1.1.1.Οικονομικά.....	23
3.1.1.2.Πολιτικά	28
3.1.2. Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα.....	30
3.1.2.1. Επαγγελματικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης	31
3.1.2.2.Οικονομικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης.....	36
3.1.2.3.Κοινωνικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης.....	42
Κεφάλαιο 4. Ελληνική επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη προ και εν μέσω οικονομική κρίσης	46
4.1. Ελληνική επιχειρηματικότητα προ κρίσης.....	46
4.2. Ελληνική επιχειρηματικότητα εν μέσω κρίσης και πώς έχει βοηθηθεί η ανάπτυξη στην Ελλάδα της κρίσης	48
4.3. Σύγκριση επιπτώσεων "προ" και "εν μέσω" κρίσης.....	50
4.4. Συμπεράσματα - Αποτελέσματα (από ΣΕΒ, ΙΟΒΕ κτλ.)	54
Επίλογος - Εξαγωγή συμπερασμάτων	60
Βιβλιογραφία	65

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο η οικονομική κρίση που διανύει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει επηρεάσει την διεθνή επιχειρηματικότητα, δηλαδή το σύνολο των επιχειρήσεων της χώρας οι οποίες επιθυμούν και, εν τέλει, καταφέρνουν να επεκταθούν σε αγορές του εξωτερικού. Προκειμένου να γίνει αυτό εφικτό, απαιτείται μια ανάλυση σε εισαγωγικό στάδιο, η οποία θα εξετάζει τα πρωταρχικά θέματα που σχετίζονται με τη διεθνή επιχειρηματικότητα, όπως είναι οι θεωρίες της διεθνούς επιχειρηματικότητας, τα οφέλη που απολαμβάνουν οι επιχειρήσεις που αναπτύσσονται διεθνώς, κ.α.

Στις θεωρίες της διεθνούς επιχειρηματικότητας έχουμε αρχικά τα θεωρητικά μοντέλα, στα οποία υπάγονται η θεωρία των σταδίων, το μοντέλο διεθνοποίησης της Ουψάλας, η θεωρία της ολιγοπωλιακής αντίδρασης, η θεωρία του εκλεκτικού υποδείγματος, τις μορφές ανάπτυξης της διεθνούς επιχειρηματικότητας στα οποία αναφέρονται οι αρχικές εξαγωγικού τύπου μορφές διεθνοποίησης και τις προχωρημένες μη εξαγωγικού τύπου μορφές διεθνοποίησης, και τις στρατηγικές ανάπτυξης της διεθνούς επιχειρηματικότητας οι οποίες είναι η διεθνής ανταγωνιστική στρατηγική, η εταιρική στρατηγική διεθνοποίησης, η πολυτοπική στρατηγική, η παγκόσμια στρατηγική και η διεθνής στρατηγική.

Η εργασία συνοψίστηκε συνολικά σε τέσσερα κεφάλαια το περιεχόμενο κάθε ενός εκ των οποίων παρουσιάζεται ευθύς αμέσως.

Στο *πρώτο κεφάλαιο* κάνουμε λόγο για την οικονομική κρίση και αναφέρουμε τα αίτια που την προκαλούν γενικά αλλά και τις επιδράσεις που έχει στο περιβάλλον μιας χώρας αλλά και στο διεθνές περιβάλλον μέσα από μια γενική σκοπιά.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* αναλύουμε διεξοδικά το θέμα της διεθνούς επιχειρηματικότητας. Αρχικά παραθέτονται οι λόγοι για τους οποίους η ύπαρξη της κρίνεται σημαντική, τον τρόπο με τον οποίο έχει αναπτυχθεί μέσα στο πέρασμα των χρόνων.

Στην *συνέχεια* κάνουμε λόγο για τα μοντέλα της διεθνούς επιχειρηματικότητας, την παγκοσμιοποίηση της αγοράς, και τον τρόπο που όλα αυτά επηρεάστηκαν από την παγκόσμια οικονομική κρίση.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* της εργασίας εξειδικεύουμε όλα τα παραπάνω θέματα στην περίπτωση της Ελλάδας. Ειδικότερα αναφερόμαστε στο ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, τις αιτίες που την προκάλεσαν (οικονομικές και πολιτικές), αλλά και τις συνέπειες που αυτή επέφερε στους τομείς της απασχόλησης, της οικονομίας, του πολιτισμού αλλά και τις κοινωνικές της συνέπειες.

Στο *τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο* αναπτύσσεται το θέμα της διεθνούς επιχειρηματικότητας και παραθέτονται τα απαραίτητα οικονομικά στοιχεία, προκειμένου να δούμε την μεταβολή που υπήρχε σε σημαντικά μεγέθη που σχετίζονται με αυτή και η οποία οφείλονταν στο ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης.

Τα κυριότερα θέματα αλλά και τα βασικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα διατριβή συγκεντρώνονται στο τελευταίο μέρος της και σχολιάζονται διεξοδικά.

Εισαγωγή

Η διεθνής επιχειρηματικότητα συγκροτεί ένα σημαντικό παράγοντα, ο οποίος έχει ασκήσει σημαντική επιρροή στους τρόπους και τα μέσα εκείνα με τα οποία οι επιχειρηματίες επεκτείνουν τον διεθνή προσανατολισμό τους. Το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα μεταβλήθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η έναρξη της οποίας προσδιορίζεται το 2008 μέχρι και σήμερα, ενώ οι εξελίξεις επέφεραν καινούριες ισορροπίες στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, όπως παρουσιάζεται μέσα από τα στοιχεία εθνικών και διεθνών εκθέσεων αναφορικά με την επιχειρηματικότητα τα οποία παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία.

Δεδομένων των τάσεων της ελληνικής οικονομίας ,οι ελληνικές επιχειρήσεις ήρθαν πλέον αντιμέτωπες με μεγαλύτερο ανταγωνισμό στις αγορές που είχαν ήδη αναπτυχθεί ή που στόχευαν να αναπτυχθούν. Μέσα από την επιτυχή προσαρμογή των επιχειρήσεων στα καινούργια δεδομένα θα κριθεί εν τέλει η διεθνής ανταγωνιστικότητα τους, δηλαδή το κατά πόσο θα καταφέρουν να επεκτείνουν την δράση τους εκτός Ελλάδας και διεκδικώντας μεγαλύτερα μερίδια αγοράς. Στις έντονα ανταγωνιστικές αγορές, οι ικανότητες των επιχειρηματιών αλλά και των επιχειρήσεων είναι σημαντικές για την ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας.

Κρίσιμης σημασίας είναι η στρατηγική των επιχειρήσεων , δηλαδή το πώς θα προσφέρουν ελκυστικές και ποιοτικές προσφορές στον πιεσμένο σήμερα καταναλωτή σε χαμηλότερα επίπεδα κόστους.

Τα κυριότερα κίνητρα τα οποία οδηγούν μια επιχείρηση στην ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας είναι η απόκτηση καινούργιων και μεγαλύτερων μεριδίων αγοράς, η μεγέθυνση των πωλήσεων, η εκμετάλλευση των παρεχόμενων ευκαιριών που προκύπτουν από το άνοιγμα στις νέες διεθνείς αγορές, η δημιουργία γοήτρου για όσες χώρες κάνουν την επιλογή προς την διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων τους, η θεμελίωση και παγίωση ενός βιώσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, η εκμετάλλευση πιο συμφερούσων συνθηκών πάσης φύσης όπως πολιτικών, επιχειρηματικών, θεσμικών, εργασίας, κτλ. οι οποίες υπάρχουν σε ξένες χώρες.

Ωστόσο η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, έχει καταστήσει πλήθος επιχειρήσεων, ιδιαίτερα τις μικρομεσαίες, μη βιώσιμες, με αποτέλεσμα να ανακόπτεται τελείως η ανάπτυξη τους στο εσωτερικό της Ελλάδας και εν συνεχεία και διεθνώς.

Στο νέο πλαίσιο οι δημόσιες πολιτικές έχουν την δυνατότητα να συμβάλλουν περισσότερο αν εστιασθούν στη στήριξη της ανοιχτής καινοτομίας και διαφορετικότητας, στην καλλιέργεια της κουλτούρας δημιουργίας και επιχειρηματικότητας, με διεθνοποίηση των πλαισίων αναφοράς και σύγκρισης.

Κεφάλαιο 1 - Οικονομική Κρίση

1.1. Τι είναι η οικονομική κρίση;

Με τον όρο οικονομική κρίση νοείται η κατάσταση της οικονομίας μιας χώρας η οποία εκδηλώνεται μέσα από μια συνεχή και έκδηλη πτώση της οικονομικής της δραστηριότητας. Ο ορισμός της «οικονομικής κρίσης» έχει αποδοθεί με διάφορους τρόπους από αρκετούς συγγραφείς. Βάσει των Rosenthal et al (1989) η οικονομική κρίση αποτελεί «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας» (Rosenthal et al, 1989, σελ. 67).

Βάσει του ορισμού που έδωσε ο Sharpe (1963, σελ.23), η οικονομική κρίση αποδίδεται ως «η χρονική περίοδος κατά την οποία υπάρχει μεγάλη πτωτική κίνηση στην αγορά». Επίσης, ο Erol και οι συνεργάτες του (2011, σελ. 6), αναφέρουν ότι «η οικονομική κρίση συνεπάγεται από την διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας και την εξασθένηση όλων των οικονομικών παραγόντων λόγω αιφνίδιων και αναπάντεχων γεγονότων τα οποία εμφανίζονται λόγω τοπικών ή παγκόσμιων αιτιών όπως τα οικονομικά και διοικητικά προβλήματα, η διαφθορά, η διατάραξη του φορολογικού συστήματος, τα προβλήματα πληρωμής του εξωτερικού χρέους, η αδυναμία εισαγωγής αρκετού εξωτερικού κεφαλαίου, προβλήματα ανεργίας ή ακόμα και φυσικές καταστροφές».

Οι μονεταριστές συμπλέκουν την οικονομική κρίση με τον τραπεζικό πανικό (Friedman & Schwartz, 1963). Ο μονεταρισμός ή αλλιώς η θεωρία Friedman, είναι η οικονομική θεωρία που ορίζει ότι η διάρθρωση του μικτού οικονομικού χαρτοφυλακίου των οικονομικών μονάδων (αξιόγραφα ή/και ρευστά διαθέσιμα) εξαρτάται από τον πλούτο τους, από τις μεταβολές των τιμών των αγαθών και των χρηματιστηριακών τίτλων, από την απώλεια εσόδων, και από την τάση των διεθνών εξελίξεων. Σε γενικές γραμμές, ο μονεταρισμός προέκυψε ως αντίδραση στην κείνσιανή θεωρία και στην ιδέα που αυτή εκπροσωπούσε, πως σε περιόδους ύφεσης το κράτος πρέπει να δαπανά σημαντικά κεφάλαια σε επενδύσεις και δημόσια έργα προκειμένου, μέσω της εργασίας και γενικά της αύξησης της απασχόλησης, να

εισέρχεται χρήμα στην αγορά και να τονώνεται η οικονομική δραστηριότητα. Η εν λόγω θεώρηση υποστήριζε ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα των σύγχρονων οικονομιών εντοπίζεται στον υψηλό πληθωρισμό, ο οποίος αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα και συγκρατεί την ανεργία σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με ένα ευρύτερο ορισμό κατά την διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης προβλέπεται μια αιφνιδιαστική πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, καθώς και χρεοκοπίες μεγάλων επιχειρήσεων κλπ (Minsky, 1972).

Ο Mishkin (1992) προσφέρει ένα πλαίσιο ασύμμετρης πληροφόρησης για την αφομοίωση της ουσίας των χρηματοοικονομικών κρίσεων. Σύμφωνα με τον ορισμό του, μια οικονομική κρίση αποτελεί μια αναστάτωση στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες τα προβλήματα άμεσης επιλογής και ηθικού κινδύνου χειροτερεύουν, και οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν έχουν την δυνατότητα να διοχετεύσουν με αποτελεσματικό τρόπο τα κεφάλαια σε εκείνους οι οποίοι φέρουν τις πιο παραγωγικές επενδυτικές ευκαιρίες. Κατ' ακολουθία, η κρίση έχει την δυνατότητα να οδηγήσει την οικονομία μακριά από την ισορροπία.

Σύμφωνα με άλλον ορισμό, οικονομική κρίση είναι μια διαταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες οι λανθασμένες επιλογές και τα προβλήματα οικονομικού κινδύνου αυξάνονται με αποτέλεσμα να αδυνατούν να διοχετεύσουν τα κεφάλαιά τους σε παραγωγικές επενδύσεις και σε αποδοτικούς τομείς. Μια οικονομική κρίση μπορεί να οδηγήσει μια οικονομία μακριά από την ισορροπία και να στρέψει σε μια καθοδική πορεία τους δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης. Οι οικονομικές κρίσεις μπορεί να έχουν διάφορες επιπτώσεις πέρα του τραπεζικού πανικού (Ταμουραντζή, 2003).

1.2. Τα αίτια μιας οικονομικής κρίσης

Τα αίτια μιας οικονομικής κρίσης μπορούν να ερμηνευτούν από την θεωρία των οικονομικών μέσα από τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις. Αυτές είναι η θεωρία του Schumpeter, η θεωρία των κοινωνικών δομών της συσσώρευσης και η Μαρξική τις οποίες θα αναλύσουμε ευθύς αμέσως.

Σύμφωνα με τον πρώτο συγγραφέα, το βασικό συστατικό για την οικονομική μεγέθυνση είναι οι καινοτομίες οι οποίες εντάσσονται μαζικά από τους

πρωτοπόρους επιχειρηματίες (Schumpeter, 1927). Οι επιχειρηματίες είναι τα άτομα τα οποία διοχετεύουν τις καινοτομίες στην παραγωγική διαδικασία. Οι καινοτομίες είναι το κύριο συστατικό που κρατούν ζωντανό το οικονομικό σύστημα μιας χώρας. Δίχως αυτές τα κέρδη θα εξαφανίζονταν και μαζί τους και η συσσώρευση κεφαλαίων. Μια οικονομία η οποία παραμένει στάσιμη, στην περίπτωση που δεν μπορεί να συσσωρεύσει τα απαιτούμενα κεφάλαια μέσω των αποταμιεύσεων τότε τα κεφάλαια κίνησης εξασφαλίζονται μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος (Raghavan, 2009).

Συνεπώς οι περίοδοι της άνθισης εκδηλώνονται ιδιαιτέρως από αύξηση της ζήτησης, αύξηση των τιμών και των εισοδημάτων. Η διαδικασία όμως αυτή σταμάτα σε ένα χρονικό σημείο κορύφωσης και έπειτα ξεκινάει η περίοδο της ύφεσης. Συνεπώς το αυξανόμενο επίπεδο τιμών αποθαρρύνει τις περαιτέρω επενδύσεις και ο ανταγωνισμός συνθέτει ζημιές. Όταν οι επιχειρήσεις αποπληρώνουν το χρέος τους ο αντιπληθωρισμός επιταχύνεται και η οικονομία οδεύει προς την ύφεση. Φαίνεται λοιπόν ότι κάθε περίοδος άνθισης είναι απόκλιση από την ισορροπία και κάθε περίοδος ύφεσης επαναφορά σε αυτήν, καθώς οι καινοτομίες είναι αυτές που διαταράσσουν την ισορροπία (Raghavan, 2009).

Σύμφωνα με τη θεωρία των Κοινωνικών Δομών Συσσώρευσης, που ανέπτυξε ο Gordon (1982) εννοείται το σύνολο των ηθών που υποκινούν τις σχέσεις μεταξύ επιχειρηματιών και εργαζομένων, στην οργάνωση της εργασιακής διαδικασίας που είναι κυρίως υπεύθυνη για το επίπεδο παραγωγικότητας και κερδοφορίας. Η έννοια των κοινωνικών δομών επεκτείνεται προκειμένου να συμπεριληφθούν και οι συμφωνίες που συνάπτουν οι κυβερνήσεις με τις επιχειρήσεις, και οι κυβερνήσεις μεταξύ τους σε διεθνές επίπεδο. Ωστόσο συνεχίζει ο Gordon ότι αυτές οι συμφωνίες δεν διαρκούν εσαεί και έτσι όταν πλέον δεν επιτελούν τον σκοπό τους ταυτόχρονα αρχίζει και η κρίση. Πρέπει, λοιπόν, να βρεθεί ένα νέο θεσμικό πλαίσιο, ώστε να γίνουν νέες συμφωνίες, οι οποίες θα οδηγήσουν σε μια νέα περίοδο άνθισης.

Το αρνητικό αυτής της θεωρίας έχει να κάνει με τον εξωγενή χαρακτήρα των θεσμών, πράγμα που εξηγεί εξ ολοκλήρου τις συστημικές κρίσεις του καπιταλισμού (Μαυρουδέας, 1994).

Σύμφωνα, επίσης, με την Μαρξική ή Μαρξιστική Ερμηνεία των Οικονομικών Κύκλων οι περισσότεροι οικονομολόγοι στο παρελθόν είχαν υποστηρίξει ότι η συσσώρευση του κεφαλαίου εξαρτάται από το ποσοστό κέρδους. Η πτωτική τάση που παρουσιάζει το ποσοστό του κέρδους μακροχρόνια οδηγεί σε οικονομικές κρίσεις σύμφωνα με τον Μαρξ. Σύμφωνα με τον Μαρξ η φύση της καπιταλιστικής διαδικασίας είναι προσανατολισμένη στην απόσπαση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους και επέκταση της παραγωγικής διαδικασίας (Μαρξ, 1968).

Ο επιχειρηματίας λοιπόν έχει να αντιπαλέψει με δυο μέτωπα ταυτόχρονα. Στο πρώτο μέτωπο συγκρούεται με τους εργαζόμενους, ώστε να κρατήσει τους μισθούς στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί την εντατικοποίηση της εργασίας. (Poletayev, 1992).

1.3. Πώς η οικονομική κρίση επιδρά στο διεθνές περιβάλλον των επιχειρήσεων

Ο κόσμος στην παγκοσμιοποιημένη εκδοχή του αντανακλά την κινητικότητα του κεφαλαίου, της εργασίας και των αγαθών πέρα από τα εθνικά σύνορα, εκφρασμένη μέσα από την επιχειρηματική προσπάθεια τόσο των ανεπτυγμένων όσο και των αναπτυσσόμενων χωρών.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, σε μια εποχή η οποία οδηγείται από τις πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων που εφαρμόζουν οι κυβερνήσεις και από τις πολιτικές προώθησης του επιχειρηματικού πνεύματος, μπορεί να παρασύρει ακόμα περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες στην οικονομική και χρηματοοικονομική στασιμότητα λόγω του ευάλωτου χαρακτήρα τους.

Είναι γεγονός πως ο σύγχρονος κόσμος έχει γίνει ένα ενιαίο σύστημα και η επιχειρηματική ανάπτυξη στις αναδυόμενες οικονομίες θα υποστούν μεγάλο πλήγμα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα εάν οι χώρες αυτές δεν ακολουθήσουν ισχυρές στρατηγικές, επίγνωση της κατάστασης, κατάρτιση, συνάμα με την συνεργασία με τις φτωχές και ευάλωτες χώρες των οποίων οι οικονομίες κινδυνεύουν εξίσου από το παγκόσμιο οικονομικό κλίμα (Raghavan, 2009).

Η επιχειρηματικότητα σε αυτές τις χώρες είναι αναγκαίο να λειτουργήσει ως κινητήρια δύναμη, αφού υποστηριχθεί από τις αντίστοιχες κυβερνήσεις και τα

χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ώστε οι αναπτυσσόμενες οικονομίες να ενισχυθούν προκειμένου να παραμείνουν βιώσιμες εντός ορισμένων ορίων και πάνω από κάθε παγκόσμια οικονομική κρίση (Kaufmann, 2010).

Η ανάγκη για την υποστήριξη και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας εξακολουθεί να είναι σημαντική ενόψει της αυτο-προσανατολισμένης κίνησης της σε δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης, αναγνωρίζοντας παράλληλα ότι οι επιχειρήσεις συμπληρώνουν η μία την άλλη στο εσωτερικό τους, καθώς και στη διεθνή αγορά. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας καλλιεργεί την ανάπτυξη των εθνικών οικονομιών.

Καθώς οι νεοσύστατες επιχειρήσεις ενθαρρύνονται προς αυτή την κατεύθυνση, οι ήδη εγκατεστημένες θα πρέπει να υποστηριχθούν ώστε να δημιουργήσουν μια ισχυρή εγχώρια βάση για την πραγματοποίηση διασυνοριακών συναλλαγών στην ήδη παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Κάθε παγκόσμια κρίση επηρεάζει αρνητικά τα εγχειρήματα των επιχειρήσεων στη διεθνή αγορά. Η ανάγκη για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την υπέρβαση τυχόν παγκόσμιας οικονομικής κρίσης παραμένει μια ανησυχία τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου σήμερα.

1.4. Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και επιπτώσεις στις Επιχειρήσεις

Σήμερα η χώρα μας είναι αντιμέτωπη με μια ουσιαστική οικονομική ύφεση η απαρχή της οποίας εντοπίζεται στις ΗΠΑ (Reinhart, 2008) ως χρηματοοικονομική κρίση το 2007 και η οποία στην συνέχεια μετατράπηκε σε μια παγκόσμια ύφεση η οποία αποτελεί απειλή για πολλές υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα.

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης είναι γνώριμο σε όλα τα άτομα μεμονωμένα αλλά και στις επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το πόσο επηρεάζει την καθημερινότητα του κάθε ενός. Η οικονομική αυτή κατάσταση επενεργεί άμεσα στην ελληνική οικονομία, προβάλλοντας τις χρόνιες και διαρθρωτικές αδυναμίες της και

ταυτόχρονα τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις, με τον τρόπο που αυτές ενσωματώνονται στα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού (Dolls, 2012).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει προξενήσει σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η επιβράδυνση μετρίασε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι περισσότερες επιχειρήσεις στην Ελλάδα λειτουργούν κάτω από έντονη πίεση για να προσαρμοστούν στις καινούργιες οικονομικές συνθήκες. Τακτικά οι επιχειρήσεις αυτές είναι αναγκασμένες να μειώσουν το κόστος, να αναθεωρήσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις και γενικότερα αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους (Ulrich, Rogovsky & Lamotte, 2009).

Η κρίση αποτελεί απειλή γενικότερα για τη ζωή των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους και καταστρέφει την παραγωγική τους ικανότητα (Vergiliel Tuz, 2004). Πράγματι, οι επιπτώσεις ήταν εκτεταμένες, ανεξάρτητα από το μέγεθος της βιομηχανίας ή της επιχείρησης ή της θέσης της στην αγορά. Ειδικότερα, η κρίση που αντεπεξέρχονται οι σημερινές επιχειρήσεις ορίζεται ως μια απρόβλεπτη ένταση η οποία απαιτεί γρήγορη αντίδραση και απειλεί τις υπάρχουσες αξίες και τους στόχους τους, καθιστώντας κακή την πρόληψη και την προσαρμογή των μεθόδων. (Özdevecioğlu, 2002).

Αναλυτικά οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον τομέα των επιχειρήσεων παραθέτονται στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσης.

Κεφάλαιο 2 - Διεθνής Επιχειρηματικότητα

2.1 Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας

Η έννοια της επιχειρηματικότητας καθιερώθηκε για πρώτη φορά το 1700, ωστόσο το περιεχόμενο και η ερμηνεία της έχει εξελιχθεί σε σημαντικό βαθμό από τότε. Για πολλούς απλά σημαίνει το ξεκίνημα μιας νέας επιχείρησης. Ωστόσο η πληθώρα των οικονομολόγων και των ερευνητών υποστηρίζουν πως είναι κάτι πολύ περισσότερο από αυτό (Drucker, 1985). Η επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει απάντηση στο διεθνώς παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον. Οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται στο να δημιουργήσουν τις πολιτικές, να δρομολογήσουν τις διαρθρωτικές αλλαγές που είναι συνεπείς με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, να διορθώσουν τις όποιες δυσλειτουργίες των αγορών και να δημιουργήσουν το θεσμικό πλαίσιο που ενισχύει την εμπιστοσύνη, παράγει κοινωνικό κεφάλαιο, ενθαρρύνει και διευκολύνει την επιχειρηματικότητα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για περισσότερες και ποιοτικά καλύτερες θέσεις εργασίας, βελτιώνει τις δεξιότητες των εργαζομένων, δημιουργεί περισσότερες ευκαιρίες και ενισχύει τη συνοχή της κοινωνίας και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Συνεπώς οι τάσεις παγκοσμιοποίησης της σημερινής οικονομίας, ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας τους και συνεπώς της επιχειρηματικότητας τους (Χλέτσος, 2014).

Για ορισμένους ερευνητές, ο επιχειρηματίας είναι εκείνος ο οποίος είναι πρόθυμος να αναλάβει τον κίνδυνο μιας νέας επιχείρησης από την στιγμή που υπάρχει σημαντική ευκαιρία για κέρδος (Cohen, 2006; Ewing, 2005; Reynoldet, 1999; Reissetal, 2005). Άλλοι ορίζουν το ρόλο του επιχειρηματία ως ένα καινοτόμο άτομο το οποίο εμπορεύεται και προωθεί την καινοτομία (Drucker, 1985).

Ακόμα κάποιοι οικονομολόγοι λένε ότι οι επιχειρηματίες αναπτύσσουν νέα προϊόντα ή διαδικασίες τις οποίες η αγορά απαιτεί επί του παρόντος. Στον 20ο αιώνα, ο οικονομολόγος Joseph Schumpeter (1883-1950) επικεντρώθηκε στο πώς και το κατά πόσο οι επιχειρηματίες σχετίζονται με την προώθηση της καινοτομίας και της αλλαγής στα δρώμενα του επιχειρηματικού τομέα στην Ελλάδα. Ο εν λόγω

οικονομολόγος χαρακτήρισε και είδε την έννοια της επιχειρηματικότητα ως μια δύναμη, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει «δημιουργικής καταστροφής». Ο επιχειρηματίας προωθεί προς τα έξω «νέους συνδυασμούς» βοηθώντας την αποκατάσταση και τον εκσυγχρονισμό παλιών και ξεπερασμένων προϊόντων και υπηρεσιών και δημιουργεί τρόπους και μέσα προκειμένου να ιδρυθούν εκ νέου επιχειρήσεις (Bygrave, 2004).

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι συμφωνούν πως η επιχειρηματικότητα είναι ένα απαραίτητο συστατικό για την τόνωση και την ανάπτυξη της οικονομίας και της απασχόλησης σε όλες τις κοινωνίες. Στον αναπτυσσόμενο κόσμο, οι επιτυχείς επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους αποτελούν τους βασικούς κινητήρες δημιουργίας θέσεων εργασίας, εισοδήματος και ανάπτυξης και οδηγούν σε μείωση της φτώχειας. Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση κάθε χώρας θα πρέπει να υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα και να την προωθεί ως μια κρίσιμη στρατηγική για την οικονομική ανάπτυξη(Allen, 2013).

Η Συμβουλευτική Επιτροπή Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ), δήλωσε το 2003, ότι «Οι πολιτικές για την προώθηση της επιχειρηματικότητας είναι ουσιαστικής σημασίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και οικονομικής ανάπτυξης. Οι κυβερνήσεις πρέπει να παρέχουν κίνητρα που θα ενθαρρύνουν τους επιχειρηματίες να διακινδυνεύσουν την προσπάθεια δημιουργίας νέων επιχειρήσεων. Μεταξύ αυτών είναι και οι νόμοι για την επιβολή δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και την προώθηση ενός ανταγωνιστικού συστήματος αγοράς».

Η κουλτούρα μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, επίσης, μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο η επιχειρηματικότητα υπάρχει και αναπτύσσεται μέσα σε αυτή. Τα διαφορετικά επίπεδα της επιχειρηματικότητας στις διάφορες κοινωνίες μπορεί να προέλθουν από τις πολιτιστικές διαφορές που κάνουν την επιχειρηματικότητα περισσότερο ή λιγότερο επιβραβεύσιμη προσωπικά. Μια κοινωνία η οποία αποδίδει υψηλότερη θέση σε εκείνους που βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας των επιχειρήσεων ή εκείνους που έχουν επαγγελματική εμπειρία μπορεί να αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα. Μια κουλτούρα ή πολιτική που αποδίδει ύψιστη σημασία

στα αυτοδημιούργητα άτομα είναι πιο πιθανό να ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα(Zoltan, 2006).

Όσο αφορά τον ορισμό της έννοιας της επιχειρηματικότητας φαίνεται πως δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός της. Φαίνεται να υπάρχει συμφωνία, ωστόσο ότι η επιχειρηματικότητα αφορά τη δημιουργία κάτι νέου (Reynoldsetal 2005). Ορισμένοι συγγραφείς έχουν υποστηρίξει ότι η επιχειρηματικότητα είναι στην ουσία «η δημιουργία νέων οργανώσεων» (Gartner, 1988). Ο ορισμοί της διεθνούς επιχειρηματικότητας που παρέχονται παραπάνω εστιάζουν στην επιχειρηματικότητα από την άποψη των ευκαιριών της αναγνώρισης και της εκμετάλλευσης τους.

Η άποψη ότι η επιχειρηματικότητα αναπτύσσεται ως επιδίωξη ευκαιριών έχει τις ρίζες της στην Kirzner(1979) και έχει επισημανθεί και σε πιο πρόσφατη έρευνα της επιχειρηματικότητας (ShanekαιVenkataraman, 2000).

Ποτέ ξανά στο παρελθόν, οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί δεν είχαν τόσες πολλές ευκαιρίες ανάπτυξης και μεγέθυνσης σε διεθνές επίπεδο, όσες έχουν σήμερα εν έτη 2014. Παρατηρείται μια μετατόπιση των επενδύσεων των επιχειρήσεων από τις άλλοτε ελεγχόμενες οικονομίες των χωρών στις περισσότερο προσανατολισμένες στην αγορά.

2.2.Τί είναι η διεθνής επιχειρηματικότητα

Η έννοια της Διεθνούς Επιχειρηματικότητας αποτελεί έναν σημαίνων παράγοντα, ο οποίος έχει ασκήσει σημαντική επίδραση στον τρόπο και τα μέσα με τα οποία οι άνθρωποι επεκτείνουν τον διεθνή προσανατολισμό τους.

Η κατεύθυνση των επιχειρήσεων και οργανισμών στην διεθνή αγορά αναφέρεται στην διάθεση τους να παρέχουν αξία στους πελάτες της και καταναλωτές της στις αγορές του εξωτερικού, ικανοποιώντας κατά αυτό τον τρόπο τις ανάγκες τους. Συνδέεται δε με άμεσο τρόπο με τις αξίες και τα «πιστεύω» του οργανισμού και κατ' ακολουθία θεωρείται χαρακτηριστικό γνώρισμα της οργανωτικής της κουλτούρας.

Τα κυριότερα κίνητρα τα οποία οδηγούν μια επιχείρηση στην ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας είναι η απόκτηση καινούργιων και μεγαλύτερων

μεριδίων αγοράς, η μεγέθυνση των πωλήσεων, η εκμετάλλευση των παρεχόμενων ευκαιριών που προκύπτουν από το άνοιγμα στις νέες διεθνείς αγορές, η δημιουργία γοήτρου για όσες χώρες κάνουν την επιλογή προς την διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων τους, η θεμελίωση και παγίωση ενός βιώσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, η εκμετάλλευση πιο συμφερούσων συνθηκών πάσης φύσης όπως πολιτικών, επιχειρηματικών, θεσμικών, εργασίας, κτλ. οι οποίες υπάρχουν σε ξένες χώρες (Rundh, 2003).

Το μέγεθος των παγκόσμιων αγορών κάνει το διεθνή προσανατολισμό ιδιαίτερα ελκυστικό για την μικρομεσαία επιχείρηση, τόσο από άποψη κάλυψης κόστους ανάπτυξης και παραγωγής εξαιρετικά ανταγωνιστικών προϊόντων, όσο και από άποψη νοοτροπίας, λόγω της μεγάλης ανομοιομορφίας και ποικιλίας που συναντάται. Βέβαια το πού και ποιές είναι αυτές οι αγορές και πώς θα προσεγγισθούν, είναι θέμα κατάστρωσης της κατάλληλης στρατηγικής. Η εσωτερική μας αγορά είναι η διεθνής αγορά κάποιου άλλου. Ή πρέπει να φτιάχνουμε προϊόντα για τη διεθνή αγορά ή δεν πρέπει να τα φτιάχνουμε καθόλου. Κάπου αλλού κάποια επιχείρηση βγάζει ένα καλύτερο προϊόν που δεν χρειάζεται καν να είναι ριζοσπαστικό. Μπορεί να είναι κάτι πιο καλοσχεδιασμένο, να καλύπτει κάποιες ανάγκες καλύτερα ή να προβλέπει άλλες ανάγκες καλύτερα (Rundh, 2003).

Οι εταιρείες εισέρχονται σε νέες αγορές του εξωτερικού για ποικίλους λόγους, όπως προς ανταπόκριση στις νέες ευκαιρίες. Οι συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό της επιχείρησης- πόροι, παραγωγικές δυνατότητες, ανθρώπινο δυναμικό- είναι συνήθως μεγαλύτερης σημασίας από τις εξωγενείς συνθήκες, όπως η θέση της επιχείρησης στον κλάδο της. Και είναι πιο εύκολο για μια επιχείρηση να αναγνωρίσει τα δυνατά της σημεία και να τα αξιοποιήσει, από το να αναζητήσει σημεία αναγνώρισης· ανταγωνιστικό πλεονέκτημα- σε σχέση με τον ανταγωνισμό (Dhungana, 2011).

Κάθε επιχείρηση, λοιπόν, έχει διαφορετικά κίνητρα που την ωθούν στην απόφαση να στραφεί σε αγορές του εξωτερικού. Τα κίνητρα αυτά μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες: έλξη (ενεργητικά κίνητρα) και ώθηση (παθητικά κίνητρα) για διεθνείς δραστηριότητες. Έχουμε δηλαδή από την μια μεριά ερεθίσματα που διευκολύνουν και δημιουργούν έλξη για διεθνείς συνεργασίες και από την άλλη.

καταστάσεις που δημιουργούν την ανάγκη και εξωθούν σε διεθνείς συνεργασίες (Rundh, 2003).

2.3 Μοντέλα διεθνούς επιχειρηματικότητας

Η έννοια του «πέρα από τα εθνικά σύνορα» στον ορισμό της διεθνούς επιχειρηματικότητας αναφέρεται είτε σε συγκρίσεις μεταξύ χωρών ή στην οργανωτική συμπεριφορά πέρα από τα σύνορα, δηλαδή τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα (Oviatt και McDougall, 2005).

Η διασυνοριακή επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει το νέο εγχείρημα της διεθνοποίησης γενικά (McDougall, 1989) αλλά και της διεθνοποίησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Lu και Beamish, 2001).

Όσον αφορά τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί ορισμοί για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συνήθως ορίζονται από το μέγεθος τους σε σχέση με τον αριθμό των εργαζομένων.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ορίζονται ως οι επιχειρήσεις που απασχολούν έως 250 εργαζόμενους και στις Ηνωμένες Πολιτείες οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις περιλαμβάνουν τις επιχειρήσεις με έως 500 εργαζόμενους. Όσον αφορά τις νέες διεθνοποιημένες επιχειρήσεις αυτές πλέον αναφέρονται με τον όρο «διεθνείς νέες επιχειρήσεις» (INVS) (Oviatt και McDougall, 1994) ή «Διεθνοποιημένες Επιχειρήσεις».

Αρχικά, οι θεωρίες διεθνοποίησης αναπτύχθηκαν για να εξηγήσουν γιατί τα εμπορικά έθνη διεξάγουν εμπόριο, όπως ήταν η θεωρία του απόλυτου πλεονεκτήματος (Smith, 1776), η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος (Richardson, 1817) και το Heckscher-Ohlin μοντέλο (Ohlin, 1933). Από το 1960 διάφορες θεωρίες έχουν εμφανιστεί για να εξηγήσουν γιατί οι επιχειρήσεις διεθνοποιούνται. Επιρροή στον τομέα αυτό έχουν ασκήσει ιδιαίτερα και οι θεωρίες των μονοπωλιακών πλεονεκτημάτων (Caves, 1971; Hymer, 1976), η θεωρία κύκλου ζωής του προϊόντος (Vernon, 1966), η οικονομική θεωρία του κόστους των συναλλαγών (Williamson, 1975) και το εκλεκτικό παράδειγμα για τη διεθνή παραγωγή (Dunning, 1981). Αυτές

οι θεωρίες κυρίως αναπτύχθηκαν για να εξηγήσουν γιατί μια μεγάλη επιχείρηση επιχειρεί να διεθνοποιηθεί.

Πιο πρόσφατα, οι περισσότερες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί επικεντρώθηκαν στο να εξηγήσουν και να κατανοήσουν την διαδικασία μέσω της οποίας οι επιχειρήσεις διεθνοποιούνται (Johanson και Vahlne, 1977, 1990) καθώς επίσης μέσω της οποίας σχηματίζονται νέες διεθνείς επιχειρήσεις (Oniatt και McDougall, 1994). Όσο αφορά την έννοια της διεθνοποίησης, πολλοί από τους υπάρχοντες ορισμούς καλύπτουμε μόνο μία από αυτές τις πτυχές της διεθνοποίησης.

Ένας ορισμός που χρησιμοποιείται ευρέως τα τελευταία χρόνια (Coviello και McAuley, 1999) είναι ένας ορισμός που αναπτύχθηκε από τον Beamish(1990). Ο ορισμός αυτός έχει το πλεονέκτημα ότι συμπεριλαμβάνει διάφορες πτυχές της διεθνοποίησης.

Ο Beamish ορίζει την διεθνοποίηση ως « την διαδικασία με την οποία οι επιχειρήσεις θέλουν να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση τους για την άμεση και έμμεση επιρροή τους στις διεθνείς συναλλαγές για το μέλλον τους, και ταυτόχρονα να εγκαθίστανται και να πραγματοποιούν συναλλαγές με άλλες χώρες» (Beamish 1990).

Η διεθνής επιχειρηματικότητα έχει αναδειχθεί ως ένα ξεχωριστός τομέας έρευνας κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες και ξεκίνησε με ένα ενδιαφέρον για τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα, ιδίως στην διεθνοποίηση νέων επιχειρήσεων (McDougall, 1989), αλλά περιλαμβάνει επίσης και τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Lu και Beamish, 2001).

Εκτός από τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα διεθνούς επιχειρηματικότητας περιλαμβάνει επίσης τη μελέτη της επιχειρηματικότητας σε πολλές χώρες (Coviello και Jones, 2004, Oniatt και McDougall, 2005).

Η διεθνής επιχειρηματικότητα είναι ένα πεδίο με πολλαπλά χαρακτηριστικά που στηρίζεται στις θεωρητικές βάσεις των διεθνών επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας.

Η διεθνής επιχειρηματική έρευνα, η οποία επικεντρώνεται στη διεθνοποίηση της επιχείρησης πρέπει να κυριαρχείται από την έρευνα για τις μεγάλες πολυεθνικές

επιχειρήσεις, αλλά τώρα δίνει εξίσου ουσιαστική σημασία και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τις νέες διεθνοποιημένες επιχειρήσεις.

Η έρευνα για την επιχειρηματικότητα η οποία επικεντρώνεται στις μικρές επιχειρήσεις και την επιχειρηματικότητα που αυτές αναπτύσσουν έχει την τάση να αποδίδει ελάχιστη προσοχή στις διασυνοριακές δραστηριότητες (ACS και Yeung, 1999).

Το πεδίο της διεθνούς επιχειρηματικότητας έχει μελετηθεί από διάφορους κλάδους, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και των επιχειρήσεων, του μάρκετινγκ, της χρηματοδότησης και της στρατηγικής διαχείρισης (Oviatt και McDougall, 2005).

Η οικονομική έρευνα που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα επικεντρώνεται κυρίως στην οικονομική σημασία και αξία της επιχειρηματικότητας, εξηγώντας την απόφαση των ατόμων να εισέλθουν σε αυτή ή τουλάχιστον να την επιδιώξουν (Parker, 2004; VanStel, 2006; Wennekers, 2006). Αυτό το είδος της έρευνας γενικά δεν λαμβάνει υπόψη του διασυνοριακές δραστηριότητες.

Η διεθνής οικονομική έρευνα επικεντρώνεται κυρίως στη μελέτη της ροής των αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων σε μακρο-επίπεδο και δίνει προσοχή στην διεθνοποίηση σε μικρο-επίπεδο (Οικονομική των Επιχειρήσεων), κυρίως με έμφαση στις πολυεθνικές επιχειρήσεις (Brakmanetal, 2006).

Η διασυνοριακή επιχειρηματικότητα θα μπορούσε να προσελκύσει το ενδιαφέρον για τους οικονομικούς ερευνητές που ενδιαφέρονται για την επιχειρηματικότητα, λόγω της δημιουργίας αξίας στο ρόλο στο πλαίσιο των εθνικών οικονομιών και θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη διεθνή οικονομική έρευνα με δεδομένη την αυξημένη συμμετοχή των μικρών και νέων επιχειρήσεων στη διεθνή οικονομία.

Διάφορα θεωρητικά μοντέλα έχουν αναπτυχθεί για να δώσουν απάντηση στο ερώτημα πώς επιλέγουν οι επιχειρήσεις τις γεωγραφικές περιοχές - χώρες που θα δραστηριοποιηθούν. Τα μοντέλα αυτά είναι τα εξής (Oviatt&McDougall, 1995):

[1] Θεωρία των σταδίων (stages strategy) Πρόκειται για την πλέον διαδεδομένη θεωρητική προσέγγιση, η οποία διαχωρίζει κάθε προσπάθεια επέκτασης της δράσης μιας επιχείρησης σε στάδια. Το βασικό κριτήριο που χρησιμοποιείται

κατά την προσέγγιση αυτή είναι ο βαθμός δέσμευσης της επιχείρησης. Κάθε ενέργεια της επιχείρησης ερμηνεύεται ως μια αντίδραση σε κάποιο ερέθισμα που δέχεται από το εξωτερικό της περιβάλλον. Με αυτή τη λογική, η απαρχή των δραστηριοτήτων της επιχείρησης στο εξωτερικό χαρακτηρίζεται από μια μηδενική δέσμευση της, μια παθητική στάση απλής εξαγωγικής δράσης.

- [2] Μοντέλο διεθνοποίησης της Ουψάλας (Uppsala internationalization model) Πρόκειται για ένα συμπεριφορικό μοντέλο που το εννοιολογικό του πλαίσιο στηρίζεται στη θεωρία συμπεριφοράς και ανάπτυξης της επιχείρησης. Σύμφωνα με αυτό, η επιχείρηση προχωρά σε όλο και μεγαλύτερες δεσμεύσεις στις αγορές εξωτερικού, καθώς μεγαλώνουν η εμπειρία και οι γνώσεις της αναφορικά με τις αγορές αυτές. Η σειρά επέκτασης της επιχείρησης σε νέες αγορές προβλέπεται σύμφωνα με το μοντέλο από την «πραγματική» τους απόσταση από τη μητρική χώρα. Η πραγματική απόσταση είναι διαφορετική από τη γεωγραφική και ορίζεται ως η δυσκολία ροής της πληροφόρησης μεταξύ των χωρών, και ειδικότερα ο βαθμός διαφοροποίησης του πολιτικού, πολιτιστικού, οικονομικού, νομικού πλαισίου, οι διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης και στη γενικότερη κουλτούρα του επιχειρείν. Η πραγματική απόσταση αυξάνει το αντιλαμβανόμενο ρίσκο των δραστηριοτήτων στην ξένη αγορά. Για το λόγο αυτό, οι επιχειρήσεις τείνουν να επεκτείνονται στο εξωτερικό ξεκινώντας από πραγματικά κοντινές αγορές και συνεχίζοντας σε πιο απομακρυσμένες.
- [3] Θεωρία της ολιγοπωλιακής αντίδρασης. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις ευθυγραμμίζονται με τη δραστηριότητα των ηγετικών επιχειρήσεων του κλάδου και συνήθως, μιμούνται τη στρατηγική τους στην προσπάθεια τους να διεισδύσουν στη διεθνή αγορά. Το θεωρητικό αυτό μοντέλο μοιάζει με τη θεωρία της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς στο πεδίο της στρατηγικής διοίκησης. Έτσι, οι επιχειρήσεις θέλουν να είναι όμοιες με τις υπόλοιπες του κλάδου για να μειώσουν το ρίσκο. Θα κερδίσουν από τη διεθνοποίηση αν κερδίσουν και οι υπόλοιποι και αντίστροφα.
- [4] Θεωρία του εκλεκτικού υποδείγματος (eclectic paradigm) Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε από τον Dunning. Αυτή τη στιγμή είναι ίσως η πλέον αποδεκτή θεωρία διεθνοποίησης της στρατηγικής των επιχειρήσεων. Στηρίζεται στην

οικονομική σχολή σκέψης, με την έννοια ότι θεωρεί την επιχείρηση πλήρως ενημερωμένη ως προς τις συνθήκες που επικρατούν στις διεθνείς αγορές. Το μοντέλο του εκλεκτικού υποδείγματος (OLI) επιχειρεί να εξηγήσει τη διαδικασία διείσδυσης της επιχείρησης στις διεθνείς αγορές μέχρι την πλήρη παραγωγή σε χώρα του εξωτερικού. Το μοντέλο προβλέπει ότι η δραστηριότητα της πολυεθνικής επιχείρησης θα επικεντρωθεί στη χώρα με τον καλύτερο συνδυασμό αυτών των τριών κατηγοριών πλεονεκτημάτων.

Κεφάλαιο 3 – Ελλάδα

3.1. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Γενικά μιλώντας, στο πρώτο εξάμηνο του 2008 η Ελλάδα κατέγραψε ανάπτυξη ύψους 3,5% η οποία ήταν μεγαλύτερη συγκριτικά με εκείνη της ευρωζώνης που ανερχόταν στο 1.8%(IMF, 2012). Ωστόσο ένα χρόνο μετά, τον Μάιο του 2009, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) κατόπιν εκτίμησης της αρμόδιας αποστολής του οργανισμού, έθεσε την Ελλάδα σε επιφυλακή, γιατί παρά την ανθεκτικότητα που είχε παρουσιάσει στην ένταση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οι εκτιμήσεις αυτές έδειχναν ότι η χώρα εισερχόταν σε περίοδο ύφεσης (IMF, 2013a).

3.1.1. Αίτια

Η διάδοση της κρίσης στη ζώνη του ευρώ τελικά δε θα άφηνε ανέπαφη την ελληνική οικονομία. Από την άλλη η ελληνική οικονομία από μόνη της είχε παρουσιάσει καθορισμένες αδυναμίες όπως ήταν κατά κύριο λόγο το υψηλό δημόσιο χρέος, οι περιορισμένου εύρους μεταρρυθμίσεις, οι διαρθρωτικές ακαμψίες, οι ψηλές τιμές και το αυξημένο κόστος εργασίας, οι οποίες δεν θα της επέτρεπαν την αποφυγή επίδρασης της ευρωπαϊκής κρίσης επάνω της.

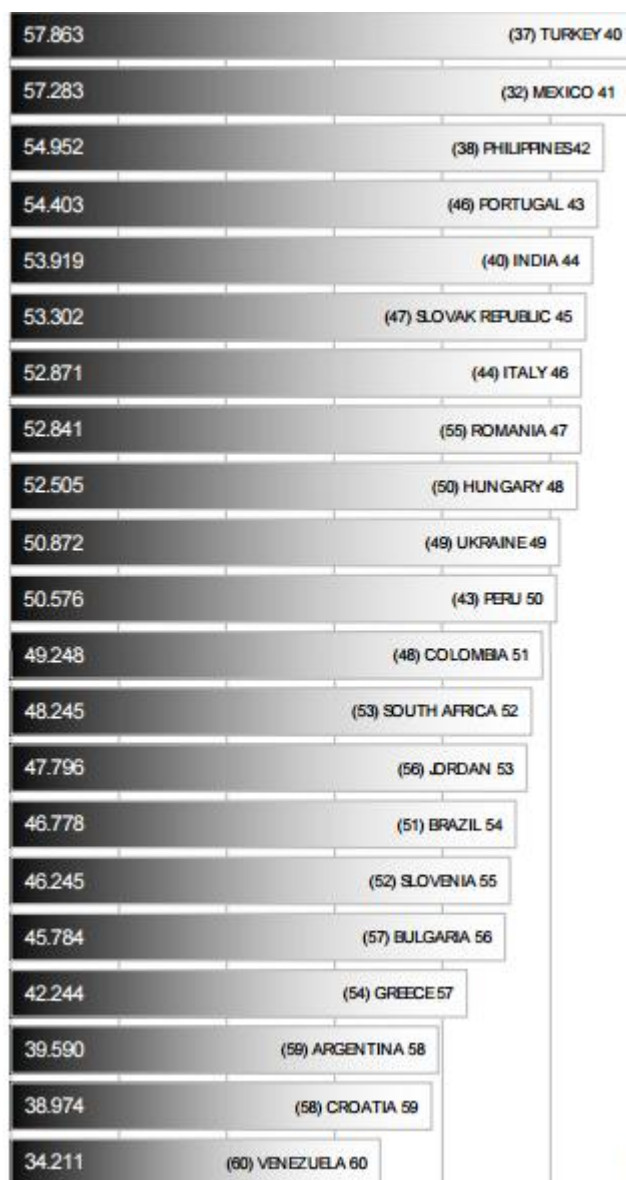
3.1.1.1.Οικονομικά

Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας απαρτίζει ενδεχομένως τη θεμελιώδη υπολανθάνουσα αιτία της ελληνικής κρίσης. Διετέλεσε την βασική αιτία της αποτυχίας ενός υποδείγματος οικονομικής μεγέθυνσης, στηριγμένου στη μεγέθυνση της εσωτερικής ζήτησης, τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, αμφότερων χρηματοδοτούμενων από τον εξωτερικό δανεισμό.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Ανταγωνιστικότητας, η ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας, ο οποίος καταγράφει σε ετήσια βάση την ανταγωνιστικότητα 60 οικονομικών μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, σε μέγιστη

κλίμακα το 100, η χώρα μας συγκεντρώνει βαθμολογία 54 και κατατάσσεται 57η μεταξύ των 60 χωρών κατά το 2014, όπως βλέπουμε και στον Διάγραμμα 1. Ωστόσο η κατάταξη της αυξήθηκε στην 50η θέση κατά το 2015.

Διάγραμμα 1: Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας Ελληνικής Οικονομίας Μεταξύ 60 χωρών

Πηγή: WORLD COMPETITIVENESS CENTER (WCC)

Ταυτόχρονα, σε μία σχέση συνεχούς αλληλοτροφοδότησης, το αποτυχημένο υπόδειγμα μεγέθυνσης επιδείνωνε περαιτέρω την ανταγωνιστικότητα της

οικονομίας, καθώς η υπερβάλλουσα ζήτηση κατεύθυνε σε ένα σπιδράλ συνεχών αυξήσεων μισθών και τιμών. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας αντικατοπτριζόταν σε πολλές οικονομικές μεταβλητές, μία από τις οποίες ήταν τα τεράστια εξωτερικά ελλείμματα, η συσσώρευση των οποίων δημιούργησε μεγάλο εξωτερικό χρέος (IMF, 2014).

Το επακόλουθο αυτής της διαδικασίας, το οποίο βασίστηκε στον δανεισμό, ήταν η απώλεια προσέγγισης της χώρας στις διεθνείς αγορές για τη χρηματοδότηση Δημοσίου και ιδιωτών στις αρχές του 2010 και η προσφυγή στη χρηματοδοτική στήριξη των επίσημων πιστωτών, ΕΕ, ΕΚΤ και ΔΝΤ. Κατά ακολουθία, το Πρόγραμμα Προσαρμογής το οποίο συνομολογήθηκε και είχε ως βασικό σκοπό τη δημοσιονομική εξυγίανση, έθεσε την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας ως δεύτερο πυλώνα παρόμοιας προτεραιότητας.

Στη συνέχεια, το 2012, με το δεύτερο Πρόγραμμα, η ανταγωνιστικότητα κέρδισε μεγαλύτερη προτεραιότητα, καθώς σταδιακά άρχισε να γίνεται ευρέως αποδεκτό πως η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, με βιώσιμο τρόπο, απαρτίζει την βασική προϋπόθεση για την επιστροφή σε υγιείς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης και επομένως είναι αναγκαία για τη μείωση του λόγου του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους προς το ΑΕΠ. Ανταγωνιστικότητα, με τον ευρύτερο δυνατό ορισμό, είναι το σύνολο των παραμέτρων οι οποίες επηρεάζουν τη δυνατότητα μιας οικονομίας να εξάγει αγαθά και υπηρεσίες μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας από όσα εισάγει, και επομένως να αυξάνει το προϊόν της χωρίς να συσσωρεύει μη βιώσιμα εξωτερικά ελλείμματα. Ο ορισμός ο οποίος υιοθετήθηκε από τους επίσημους δανειστές, όμως, δεν ήταν τόσο διασταλτικός (IMF, 2014).

Η έμφαση δόθηκε στη μέτρηση της ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές, ήτοι το επίπεδο της πραγματικής ισοτιμίας βασισμένης, είτε στο Μοναδιαίο Κόστος Εργασίας (ΜΚΕ), είτε στον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ). Ως αποτέλεσμα, μπήκαν σε δεύτερη μοίρα οι παράγοντες της ανταγωνιστικότητας ποιότητας, καθώς και τα δομικά και διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, πολλά από τα οποία επηρεάζουν βλαπτικά την ικανότητά της να παράγει ανταγωνιστικά. Αρκετά από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά δεν περιελήφθησαν στα ορόσημα του Προγράμματος και η υστέρησή τους μόνον έμμεσα επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί

από τη συνολική ατζέντα των μεταρρυθμίσεων, αρκετές εκ των οποίων σιωπηρώς μετατέθηκαν χρονικά. Όμως, αυτά ακριβώς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά είναι και τα κρισιμότερα για την ανταγωνιστικότητα και την επίτευξη υγιών ρυθμών ανάπτυξης μακροπρόθεσμα.

Επιπλέον τα στοιχεία της ελληνικής οικονομίας έδειχναν ότι η ανάπτυξη της χώρας στο 2008 βασίστηκε στον υπέρμετρο δανεισμό από την ευρωπαϊκή ένωση και την αυξημένη εσωτερική κατανάλωση λόγω αυτού, περιστατικό που δημιούργησε σημαντικές δημοσιονομικές και εξωτερικές ανισορροπίες. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ομάδας αποστολής του ΔΝΤ το δημοσιονομικό έλλειμμα προβλεπόταν να ξεπεράσει το 6% του ΑΕΠ το 2009 και το 7% του ΑΕΠ το 2010. Επιπλέον η αναλογία χρέους/ΑΕΠ θα αυξανόταν συνεχώς με αποτέλεσμα η μελλοντική του διαχείριση να καταστεί δύσκολη (IMF, 2014).

Η παραπάνω πρόβλεψη ήρθε να επιβεβαιωθεί και από τις διαφορές των αποδόσεων των ελληνικών και γερμανικών ομολόγων, οι οποίες αύξαναν ακόμη πιο πολύ λόγω του περιορισμού της ρευστότητας στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το ΔΝΤ λοιπόν επέστησε την προσοχή των ελληνικών αρχών προτείνοντας την σύνταξη ενός δημοσιονομικού σχεδίου με σκοπό τη επαναφορά του ελληνικού χρέους σε βιώσιμα επίπεδα δίνοντας έμφαση στην επίτευξη σταδιακής προσαρμογής κατά 1,5% του ΑΕΠ ετησίως με σημείο εκκίνησης το 2010 προκειμένου το χρέος να εισέλθει σε καθοδική πορεία έως το 2012 (IMF, 2013b).

Πολλοί ήταν αυτοί οι οποίοι υποστήριξαν το γεγονός πως η οικονομική κρίση έχει τα αίτια της βαθιά ριζωμένα ήδη σε θέματα και παράγοντες οι οποίοι υφίστανται ήδη από το 2000. Συγκεκριμένα η οικονομική προσέγγιση καταλογίζει την εξέλιξη και τις σχέσεις ανάμεσα στα οικονομικά μεγέθη μετά το 2000 στους εξής συντελεστές (Βαληνάκης και άλλοι, 2013):

[1] Ελλειμματική δημοσιονομική διαχείριση σε μόνιμη βάση η οποία κάλυπτε καταναλωτικές δαπάνες ακόμη και σε φάσεις ανάπτυξης. Ύστερα από την εισαγωγή στην ευρωζώνη οι δαπάνες εξακολούθησαν να πληθαίνουν, καθώς τα κρατικά έσοδα δεν τις επέβλεψαν.

[2] Συσσώρευση χρεών. Ήταν επακόλουθο της ελλειμματικής δημοσιονομικής διαχείρισης που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο

«μοντέλο ανάπτυξης». Την χρονική στιγμή που η οικονομία περιέπεσε σε ύφεση, κατέληξε σε αμφισβήτηση της φερεγγυότητας του ελληνικού κράτους το τελευταίο δίμηνο του 2009 και σημαντική μεγέθυνση του κόστους δανεισμού. Εκτός από τις αναδιανεμητικές επενέργειες σε βάρος των μελλοντικών γενιών έχει επιπλέον αρνητικά μακροχρόνια επακόλουθα στην ανάπτυξη όταν υπερβαίνει ένα ορισμένο επίπεδο.

- [3] Μεγέθυνση φαινομένων φοροδιαφυγής. Μια σημαίνουσα διαρθρωτικής φύσης δυσαναλογία μεταξύ της Ελλάδας και των λοιπών χωρών της ΕΕ υφίστανται περισσότερο στα έσοδα παρά στις δαπάνες. Το επίπεδο των δαπανών δεν διακρίνεται από εκείνο της ΕΕ (πριν από την κρίση περίπου 45% ΑΕΠ), αλλά η ικανότητα της κυβέρνησης να συγκεντρώνει φόρους είναι φανερά μικρότερη.
- [4] Ταχέως αυξανόμενη ιδιωτική κατανάλωση.
- [5] Υπέρμετρη ανάπτυξη των κατασκευών.
- [6] Χαμηλά επιτόκια(λόγω ένταξης στην Ευρωζώνη) που ενθάρρυναν τον δανεισμό ιδιωτών και κράτους.
- [7] Μεγέθυνση των πραγματικών μισθών ιδιαιτέρως στον δημόσιο τομέα που συμπαρέσυραν και τον ιδιωτικό τομέα
- [8] Η αδιάλειπτη πτώση της εθνικής αποταμίευσης.
- [9] Η παροχή αγαθών και υπηρεσιών η οποία χαρακτηριζόταν από αναποτελεσματική μεταχείριση των πόρων. Οι κοινωνικές δαπάνες για παράδειγμα δεν έφθαναν αυτούς που εικάζεται πως υποστήριζαν και, συνεπώς, δεν ελάττωναν αισθητά το ποσοστό φτώχειας.
- [10] Η διεθνής ειδίκευση της χώρας που επιδειωνόταν συνεχώς συνάμα με την ανταγωνιστικότητά της.

Εξακριβώνουμε, συμπυκνωμένα, δύο σχετικές τάσεις: Πρώτον, υπήρχε υπερβάλλουσα ζήτηση η οποία προερχόταν από τα δημοσιονομικά ελλείμματα, τον κρατικό δανεισμό για την κάλυψή τους και (ως πρόσφατα) τον ευχερή δανεισμό των

ιδιωτών. Αυτή η κατάσταση δεν ήταν διατηρήσιμη. Δεύτερο, η παροχή αγαθών και υπηρεσιών έφερε ως κύριο χαρακτηριστικό την αναποτελεσματική μεταχείριση των πόρων και στρεβλώσεις των αγορών. Συνεπώς, οι μεγάλοι ρυθμοί μεγέθυνσης μέχρι και το 2008 ήταν στηριγμένοι σε μη διατηρήσιμους παράγοντες (Μανιάτης, 2013).

3.1.1.2. Πολιτικά

Σημαντικά ήταν και τα λάθη τα οποία πραγματοποιήθηκαν σε πολιτικό επίπεδο τα οποία ευθύνονται συνάμα με τα οικονομικά για το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Τα λάθη αυτά είχαν την μορφή κακών αποτιμήσεων της κατάστασης και αναβολής λήψης σημαντικών αποφάσεων.

Ωστόσο, δεν είναι αρκετό κάποιος να αναζητάει τις ρίζες των προβλημάτων στα δρώντα πρόσωπα και τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα όπως η ηθική, η γνώση ή άγνοια, η ικανότητα ή ανεπάρκεια τους. Συχνά τα άτομα ενεργούν σε ένα σύστημα και συμπεριφέρονται ομόγνωμα με τους επικρατούντες τυπικούς και άτυπους κανόνες και τις ανάλογες αξίες. Συνεπώς λάθη τα οποία επαναλαμβάνονται παραπέμπουν σε συστημικές αιτίες, ενώ φανερώνουν βαθύτερα υφιστάμενα προβλήματα πολιτικών δομών, συμπεριφορών, τρόπων σκέψης, αξιών (Βαληνάκης και άλλοι, 2013).

Τα ως άνω προβλήματα εντοπίζονται αρχικά στους θεσμούς και τις αξίες. Με την απλοποίηση μιας ξεκάθαρης και εμφανώς περισσότερο σύνθετης θεωρητικής κατάστασης, αποδεχόμαστε πως η φύση της πολιτικής διαδικασίας και οι ορθολογικές συμπεριφορές που την χαρακτηρίζουν ερμηνεύουν φαινόμενα που παρατηρούμε και αλλού - βραχυχρόνιους υπολογισμούς εκλογικών κερδών, υποβάθμιση των μακροχρόνιων επιπτώσεων και προσοδοθηρία (Καζάκος, 2010). Στην χώρα μας όμως αυτού του είδους τα προβλήματα της πολιτικής διαδικασίας διογκώθηκαν εξαιτίας των εξής παραγόντων:

[1] των ασθενών τυπικών θεσμών διακυβέρνησης,

[2] της δύναμης παραδοσιακών πελατειακών πρακτικών, που συνιστούν θεμελιώδες χαρακτηριστικό της πολιτικής κουλτούρας (Σωτηρόπουλος, 2009) και των επικρατουσών αντιφιλελεύθερων ιδεών (Καζάκος, 2003).

Η αρνητική προδιάθεση του καταναλωτικού κοινού έναντι της αγοράς είναι μια τάση υποτίμησης του οικονομικού οφέλους της οικονομίας της αγοράς. Εκδηλώνεται π.χ. με τη μορφή θεμελιώδους δυσπιστίας έναντι της επιχειρηματικότητας και του ανταγωνισμού. Επίσης, μπορεί να προέρχεται από ψυχρούς υπολογισμούς προσωπικών ωφελειών ή κόστους, αλλά συχνά αυτονομείται, δεν γεννιέται μέσα από διαδικασίες μάθησης, πληροφόρησης ή πολύπλοκους στρατηγικούς υπολογισμούς (Carlan, 2007).

Οι διεργασίες αυτές καταλήγουν σε έναν ακατέργαστο αντιφιλελευθερισμό, ο οποίος με τη σειρά του νομιμοποιούσε ιδεολογικά τις αντιδράσεις εναντίον κάθε μεταρρύθμισης κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Όλα αυτά συναρθρώνονται με μια οικονομική δομή, στην οποία κυριαρχεί η μικρή οικογενειακή μονάδα, τα μέλη της οποίας αναζητούν τη σταθερότητα σε πολλαπλές πηγές εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένης και της απασχόλησης ενός ή περισσότερων μελών στο κράτος (Τσουκαλάς, 2012).

Η εκτεταμένη διαφθορά στην Ελλάδα είναι προϊόν του ολοένα και δαπανηρότερου κομματικού ανταγωνισμού, του ηθικού κενού που συνδέεται με την προσκόλληση στην οικογένεια και στην πατρωνία, των ασθενών θεσμών, της προσοδοθηρικής συμπεριφοράς που αναπτύσσεται πίσω από πάσης φύσης ιδεολογικά πέπλα. Η εμπειρική έρευνα τείνει να επιβεβαιώσει ότι η καταπολέμηση της διαφθοράς επηρεάζει θετικά την ανάπτυξη (Kaufmann, 2010).

Αλλά, πολλές θεσμικές αλλαγές, μόνιμες και προσωρινές, που έγιναν τις περασμένες δεκαετίες είτε δεν εφαρμόστηκαν (π.χ. η αξιολόγηση των ΑΕΙ), είτε έτειναν κυρίως να μεταμορφώνουν ή παγιώνουν βασικά του χαρακτηριστικά (π.χ. στο ΕΣΥ και στις ΔΕΚΟ).

Έδιναν κίνητρα με τη μορφή υψηλότερων και πολιτικά διαπραγματεύσιμων απολαβών ή προμηθειών ώστε τα άτομα να στρέφονται ολοένα και περισσότερο προς το δημόσιο καταφύγιο είτε για μια θέση εργασίας, είτε για κάποια δουλειά, είτε για κάποιο προνόμιο (Βαληνάκης και άλλοι, 2013).

3.1.2. Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα

Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, είχε πληθώρα επιπτώσεων σε όλα τα επίπεδα. Όσο αφορά τις κοινωνικές συνέπειες αυτές εντοπίζονται στις επιχειρήσεις και την ανεργία, στην νοσοκομειακή περίθαλψη και στον τομέα της εκπαίδευσης.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η επιβράδυνση μείωσε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις είναι υπό έντονη πίεση για να προσαρμοστούν σε αυτές τις συνθήκες. Τακτικά είναι αναγκασμένες να ελαττώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις και γενικότερα αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους (IMF, 2013).

Όσο αφορά τον τομέα της ανεργίας, μπορούμε να πούμε πως η ανεργία δεν ήταν ένα φαινόμενο το οποίο ήταν σε χαμηλά επίπεδα στην χώρα μας ανεξάρτητα από τις υφιστάμενες οικονομικές οι οποίες απλώς την χειροτέρεψαν.

Γενικά, είδαμε ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται χρόνο με τον χρόνο, ενώ το επίπεδο αύξησης είναι μικρότερο κατά το 2013-2014 σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των προηγούμενων ετών. Ο αριθμός των απασχολούμενων ως εκ τούτου μειώνεται αφού ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται, σε ανάλογα ποσοστά. Τέλος στον τομέα της εκπαίδευσης οι αρνητικές συνέπειες έγκειται στις περικοπές σε σχολικό εξοπλισμό, την μείωση των σχολικών δαπανών, τις συγχωνεύσεις σχολείων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, και τις περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών (IMF, 2014).

Στις οικονομικές συνέπειες, εντάσσουμε κυρίως τις αλλαγές που επήλθαν στο τραπεζικό σύστημα, την γενικότερη οικονομία της χώρας αλλά και στα νοικοκυριά. Αρχικά το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στάθηκε αντιμέτωπο με πρωτόγνωρες προκλήσεις, τις οποίες έπρεπε να ξεπεράσει μέσα σε ένα κλίμα έντονης αβεβαιότητας.

Οι συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής αξιολόγησης των ελληνικών τραπεζικών οργανισμών, απόρροια των ανάλογων υποβαθμίσεων γενικότερα της χώρας, η όλο και αυξανόμενη απομόνωση τους από τις διεθνείς αγορές άντλησης

κεφαλαίων, όπως και ο περιορισμός της ρευστότητάς τους λόγω της έντονης εκροής καταθέσεων που παρατηρήθηκε στην ελληνική αγορά αντισταθμίστηκαν κυρίως από τα συνδυασμένα μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας εκ μέρους του ελληνικού Δημοσίου, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του μηχανισμού Έκτακτης Παροχής Ρευστότητας (ELA) της Τράπεζας της Ελλάδος (IMF, 2013).

Όσο αφορά τα νοικοκυρά οι συνέπειες ήταν πολλαπλές και μέσα σε αυτές μπορούμε να εντάξουμε την μη ικανότητα πληρωμής δανείων, την αύξηση του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, την μη ικανότητα πληρωμής λογαριασμός προς το Δημόσιο, τον περιορισμό της φορολογικής συνείδησης, τις δραματικές περικοπές στην κατανάλωση, κ.α. (Μανιάτης, 2013).

Όλα τα παραπάνω αναπτύσσονται αναλυτικά στην συνέχεια της παρούσας εργασίας.

3.1.2.1.Επαγγελματικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης

Η οικονομική κρίση βρήκε τις περισσότερες επιχειρήσεις στην Ελλάδα απροετοίμαστες, προξενώντας τους μια σειρά από σημαντικές επιπτώσεις, οι οποίες επιδεινώθηκαν με την υπογραφή των μνημονίων, την υφιστάμενη αβεβαιότητα, τα περιοριστικά μέτρα στην χρηματοδότηση τους, κ.α.

Οι συνέπειες από τις τρέχουσες προσπάθειες για την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων είναι τεράστιες. Πολλές εταιρείες έχουν σταματήσει την πρόσληψη και πολλοί είναι εκείνοι που απορρίπτουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Ως εκ τούτου, είναι κατανοητό ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση άλλαξε ριζικά τις συνθήκες της αγοράς στην οποία λειτουργούν οι επιχειρήσεις.

Η κρίση αποτελεί απειλή γενικότερα για τη ζωή των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους και καταστρέφει την παραγωγική τους ικανότητα (VergilieiTuz, 2004). Πράγματι, οι επιπτώσεις ήταν εκτεταμένες, ανεξάρτητα από το μέγεθος της βιομηχανίας ή της επιχείρησης ή της θέσης της στην αγορά. Ειδικότερα, η κρίση που αντεπεξέρχονται οι σημερινές επιχειρήσεις ορίζεται ως μια απρόβλεπτη ένταση η οποία απαιτεί γρήγορη αντίδραση και απειλεί τις υπάρχουσες αξίες και τους στόχους τους, καθιστώντας κακή την πρόληψη και την προσαρμογή των μεθόδων. (Özdevecioğlu, 2002).

Γενικά, οι εταιρείες σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης είναι πιο πιθανό για αυτές να δούμε θετικά αποτελέσματα προερχόμενα από όλη αυτή τη δύσκολη κατάσταση. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όσο καλύτερα προετοιμασμένες είναι οι επιχειρήσεις, τόσο πιο ανώδυνη είναι η κρίση που αντιμετωπίζουν.

Ωστόσο, άλλες μελέτες που διεξήχθησαν κατά την ίδια περίοδο (Raghavan, 2009) έδειξαν ότι οι επιχειρήσεις ανταποκρίθηκαν στην κρίση, όπως ήταν αναμενόμενο. Σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις ξεκίνησαν από την μείωση του κόστους τους για την αντιμετώπιση της μείωσης των πωλήσεων και της έλλειψης τραπεζικών πιστώσεων.

Η μείωση του κόστους σχετίζεται με ταξίδια, επικοινωνίες, και άλλες επιλεκτικές δαπάνες, αποθέματα, απαιτήσεις, περικοπές μισθών και απολύσεις. Αρκετές μάλιστα φαίνεται να είναι οι εταιρείες που χρησιμοποιούν την ύφεση ως κίνητρο για την επέκταση, κυνηγώντας νέες ευκαιρίες και αναζητούν να αποκτήσουν νέους πελάτες.

Η επιδείνωση των ελληνικών οικονομικών συνθηκών είναι πλέον διάχυτη σε όλες τις εμπορικές δραστηριότητες, με κύρια γνωρίσματα την πτώση του κύκλου εργασιών, την κατάλυση της κερδοφορίας και τη μείωση της κεφαλαιακής βάσης του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2011). Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σαφώς τις ελληνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας τους αρκετές δυσκολίες σε λειτουργικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, η οικονομική κρίση είχε άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στις πωλήσεις τους, στα κέρδη των αποθεμάτων και των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου τους, αλλά και στην απασχόληση των εργαζομένων τους.

Η χρηματοδότηση στις επιχειρήσεις αυξήθηκαν με πολύ υψηλούς ρυθμούς μετά την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ και μέχρι το τέλος του 2008(μέση ετήσια αύξηση της ανάπτυξης περίπου 15%).

Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία, η καθαρή ροή της χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις (εξαιρουμένων ελεύθερους επαγγελματίες, αγρότες και ατομικές επιχειρηματίες) ήταν τον Απρίλιο του 2011 θετική και ίση με 212 εκατ. και ο ετήσιος ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης επιβραδύνθηκε στο 1,2% από 1,1% τον προηγούμενο μήνα και το Δεκέμβριο του 2010. Επομένως, η συνολική χρηματοδότηση που δόθηκε από το τραπεζικό σύστημα προς τις επιχειρήσεις

(εξαιρουμένων ατομικών επιχειρήσεων, αγροτών και ελεύθερων επαγγελματιών), μέχρι τον Απρίλιο του 2011 ήταν 20,7% και 20,9% και έχουν δοθεί στη Βιομηχανία και το Εμπόριο, αντίστοιχα, 13,4% για τη Ναυτιλία, το 9,3% στον τομέα των κατασκευών, 5,9% στον τομέα του τουρισμού, 5,2% σε άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, το 4,5% της ηλεκτρικής ενέργειας, φυσικού αερίου και νερού, 1,7% στη Γεωργία έως 1,6% στις Μεταφορές πλην Ναυτιλίας και το υπόλοιπο 16,7% σε εκείνους των άλλων κλάδων (IOBE, 2012).

Κατά το περασμένο έτος, ωστόσο, σχεδόν όλες οι επιμέρους κατηγορίες δανείων πέρασαν αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων από τις τράπεζες.

Μια έρευνα που διεξήχθη από το IOBE σε συνεργασία με την McKinsey & Company το 2009 έδειξε ότι το 64% των εταιρειών προσδιορίζουν ως κύριο πρόβλημα της χρηματοδότησης τα όρια για τη ρευστότητα των πελατών/προμηθευτών.

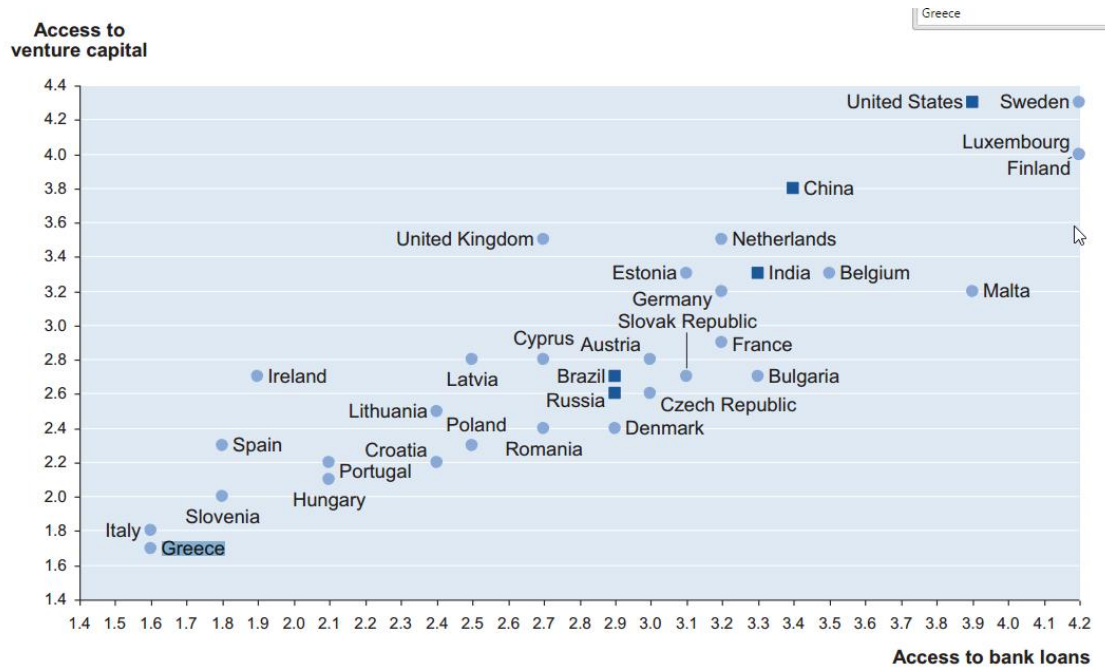
Άλλα σημαντικά ζητήματα χρηματοδότησης είναι σίγουρα τι υψηλότερο κόστος δανεισμού, η άρνηση των τραπεζών να εγκρίνουν νέα δάνεια και οι περιορισμοί ρευστότητας υπαρχουσών γραμμών δανεισμού.

Από την άλλη πλευρά, οι μεγάλες εταιρείες (> 250 εργαζόμενοι) προσδιορίζουν ως τα κύρια προβλήματα για τη χρηματοδότησή τους από τις τράπεζες το υψηλότερο κόστος δανεισμού και την άρνηση των τραπεζών να εγκρίνουν νέα δάνεια και όχι τόσο τον περιορισμό της ρευστότητας των πελατών - προμηθευτών.

Σύμφωνα με την έρευνα του World Economic Forum για την Ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Ανταγωνιστικότητας και την Προώθηση της Καινοτομίας με γνώμονα την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, ζητήθηκε από τις χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα (ΕΕ-28, Ηνωμένες Πολιτείες, Χώρες BRIC) να αξιολογήσουν την πρόσβαση ως προς την ευκολία σε επιχειρηματικά κεφάλαια και σε τραπεζικά δάνεια.

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης φαίνονται στο Διάγραμμα 2, όπου στον κάθετο άξονα αναπαρίσταται η πρόσβαση στα επιχειρηματικά κεφάλαια και στον οριζόντιο άξονα αναπαρίσταται η πρόσβαση στα τραπεζικά δάνεια.

Διάγραμμα 2. Πρόσβαση Επιχειρήσεων σε Επιχειρηματικά Κεφάλαια και Τραπεζικά Δάνεια, 2014

Πηγή: World Economic Forum

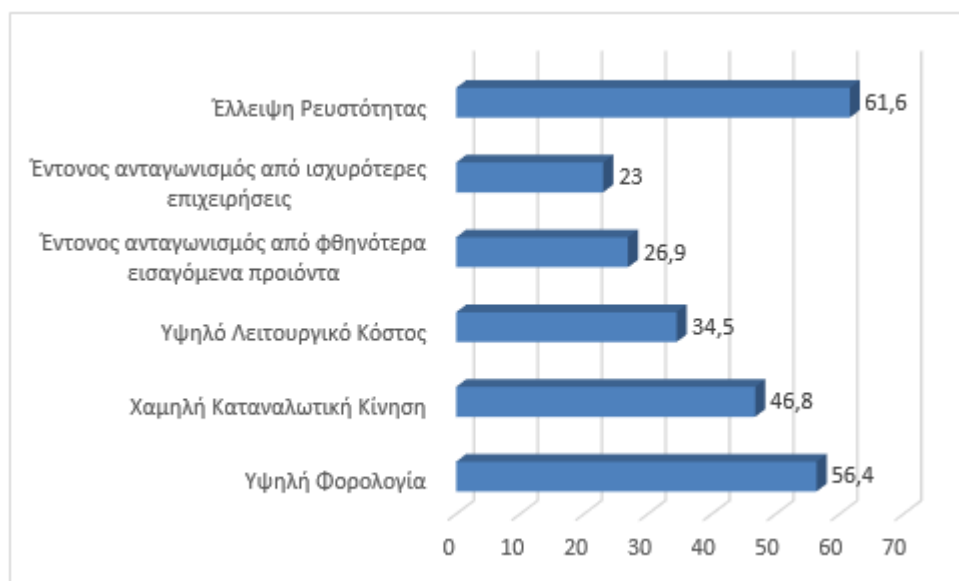
Όπως παρατηρούμε από το Διάγραμμα 2, οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα καταγράφουν τα χειρότερες τιμές στην αξιολόγηση, ενώ ακολουθούν οι Ιταλία, Σλοβενία, Ισπανία και Ιρλανδία. Αυτό σημαίνει πως οι επιχειρηματίες στις εν λόγω χώρες αξιολογούν ιδιαίτερα δύσκολη την πρόσβαση στην χρηματοδότηση.

Αντίθετα οι ΗΠΑ, η Σουηδία και το Λουξεμβούργο φαίνεται να τοποθετούνται στο άλλο άκρο.

Οι μικρές επιχειρήσεις είναι τα πρώτα θύματα της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης. Επίσης, ο τομέας των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι εκείνος που επηρεάζεται δυσανάλογα σε σχέση με το μέγεθος της οικονομικής ύφεσης, λόγω των περιορισμένων οικονομικών πόρων και την κύρια εξάρτηση από τον τραπεζικό δανεισμό, που τις αναγκάζει να πληρώνουν υψηλότερα επιτόκια από τις μεγάλες επιχειρήσεις. (Mulhern 1996, Domac&Ferri 1999, Ozaretal, 2008).

Οι μικρές και μεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν μια σειρά από κρίσιμα και σημαντικά προβλήματα που αντανακλώνται στο Διάγραμμα 3.

Διάγραμμα 3. Τα μεγάλα προβλήματα στη λειτουργία των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων

Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2013

Όπως παρατηρούμε από το Διάγραμμα3 η έλλειψη ρευστότητας είναι το κύριο από τα προβλήματα που αναφέρονται σε σχέση με τις δυνατότητες για τη συνέχεια και τη βιωσιμότητα των ελληνικών επιχειρήσεων το οποίο εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία δύο χρόνια, οι εισπράξεις από τους πελάτες έχουν σημειώσει μια μικρή αύξηση, ενώ οι πληρωμές προς τους προμηθευτές γίνονται πιο έγκαιρα. Συγκεκριμένα, ο χρόνος που παρεμβαίνει μεταξύ της είσπραξης των απαιτήσεων και της εξόφληση των προμηθευτών είναι κατά μέσο όρο 23 ημέρες, ενώ το 2010 οι εισπράξεις και οι πληρωμές ήταν πιο ισορροπημένες, δεδομένου ότι η διαφορά του χρόνου αγγίζει τις 5 ημέρες.

Αντίθετα, το 2012 η ένταση της κρίσης και ο φόβος των υποχρεώσεων μη αποπληρωμής, οδήγησε τους προμηθευτές να ζητούν, σε πολλές περιπτώσεις, προκαταβολές ή εξόφληση εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

Το πρόβλημα επεκτείνεται ακόμα περισσότερο αν λάβουμε υπόψη τον περιορισμένο ρόλο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την προώθηση

κεφαλαίων για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και την αποτροπή των επενδυτικών κεφαλαίων από άλλες πηγές.

Στο ζωτικό τομέα της χρηματοδότησης, σύμφωνα με την SBA(2013), η Ελλάδα έχει τη χαμηλότερη επίδοση στην ΕΕ και, δυστυχώς, η τάση αυτή φαίνεται να επιδεινώνεται με το χρόνο.

Συγκεκριμένα, σχεδόν το ένα τρίτο των αιτήσεων δανείων που υποβλήθηκαν από τις ελληνικές μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις απορρίπτονται (μέσος όρος ΕΕ: 15%), λόγω της απροθυμίας των τραπεζών να δανείσουν(IMF, 2014).

Όσον αφορά τη μόχλευση, σχεδόν το 75% των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων έχουν συνάψει δάνεια, ενώ το 30% από αυτές έχουν πρόβλημα υπερδανεισμού. Μέσα σε ένα χρόνο το ποσοστό των κόκκινων δανείων έχει αυξηθεί σημαντικά αν λάβουμε υπόψη ότι το 2012 το ποσοστό αυτό ήταν 25%. Το γεγονός αυτό αξιολογείται από τις επιχειρήσεις ως το πιο δύσκολο και επώδυνο σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, ενώ η γενική δυσκολία πρόσβασης στη χρηματοδότηση είναι το πιο πιεστικό πρόβλημα για το ένα τρίτο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες μπορεί να θέσουν σε άμεσο κίνδυνο όχι μόνο την ανταγωνιστικότητα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων αλλά ακόμα και την ίδια τη βιωσιμότητα (Ελληνική Τραπεζική Ένωση, 2013).

Το μέλλον των ελληνικών επιχειρήσεων μετά την κρίση παραμένει αβέβαιο. Η οικονομική κρίση κάνει τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς να αναγνωρίσουν την ισχύ τους και να ανακαλύψουν τα όρια της αντοχής τους. Οι χρόνιες αδυναμίες και τα προβλήματα φτάνουν στην επιφάνεια και απαιτούν την άμεση προσοχή των επιχειρήσεων. (Chodorow, 2013).

3.1.2.2.Οικονομικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης

Οι οικονομικές επιπτώσεις εμφανίζονται στην μεταβολή των μακροοικονομικών μεγεθών της χώρας τις οποίες θα μελετήσουμε στην συνέχεια.

Στον Πίνακα 1 μπορούμε να δούμε την πορεία του ΑΕΠ στην Ελλάδα σε μια περίοδο 8 ετών από το 2005 έως και το 2013 μετρημένο σε εκατομμύρια ευρώ (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ).

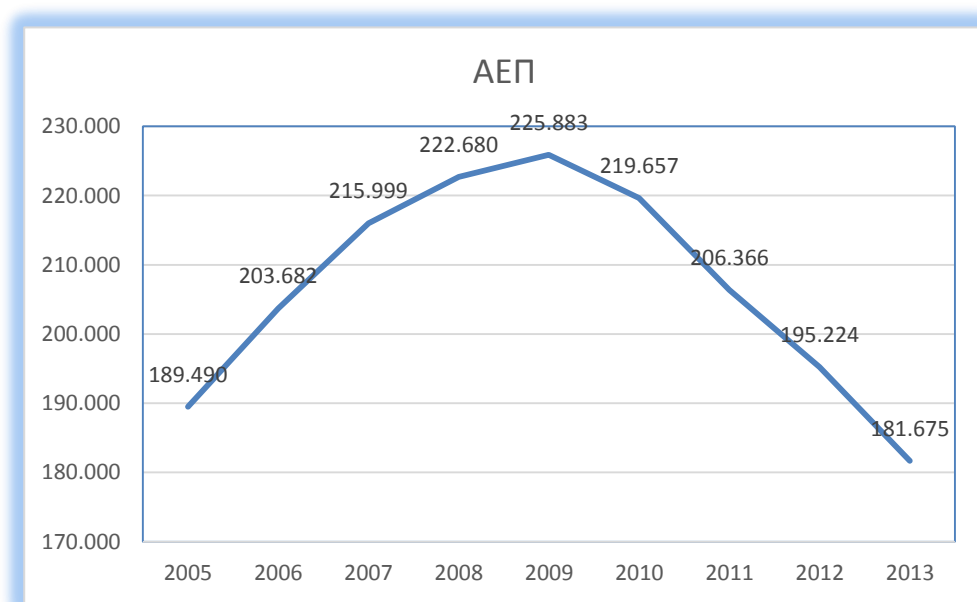
Πίνακας 1: ΑΕΠ Ελλάδας οχταετίας 2005 – 2013 μετρημένο σε εκ. €

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Έτος	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΑΕΠ	189.490	203.682	215.999	222.680	225.883	219.657	206.366	195.224	181.675

<http://www.statistics.gr>

Διάγραμμα 4: Πορεία ΑΕΠ Ελλάδας οχταετίας 2005 – 2013 μετρημένο σε εκ. €

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε και από τα παραπάνω το 2013 ήταν το έκτο συνεχόμενο έτος όπου καταγράφηκε πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, ενώ συνολικά την περίοδο 2008-2013 το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 20,1%, εξέλιξη πρωτοφανής για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, ειδικά σε περίοδο ειρήνης.

Η κατάρρευση του ΑΕΠ την τελευταία πενταετία φαίνεται να οφείλεται κυρίως σε 2 βασικούς λόγους. Ο πρώτος είναι η απότομη πτώση των επενδύσεων και ο δεύτερος η εξίσου κάθετη πτώση της κατανάλωσης λόγω των απαιτήσεων του ΔΝΤ(ΙΜΦ, 2013).

Όσο αφορά τις επενδύσεις στην Ελλάδα, η επενδυτική δαπάνη στο β' τρίμηνο του 2013 μειώθηκε στο ποσό των 5,35 δισ. ευρώ από 9,39 δισ. ευρώ που υπήρξε το β' τρίμηνο του 2010 και 12,86 δισ. ευρώ στο β' τρίμηνο του 2008. Καταγράφηκε δηλαδή μείωση των επενδύσεων κατά 43% σε σύγκριση με το 2010 και 58,4% σε σύγκριση με το 2008.

Ταυτόχρονα συρρικνώθηκε η παραγωγή σε όλους τους κλάδους, με την σημαντικότερη εκείνη που παρουσιάστηκε στις κατασκευές, η οποία ξεπέρασε το 70%.

Στην συνέχεια σε πτώση της δραστηριότητας οδηγήθηκε το χονδρικό και λιανικό εμπόριο στην Ελλάδα, όπου η προστιθέμενη αξία μειώθηκε κατά 39,9% σε σύγκριση με το β' τρίμηνο του 2008 και κατά 29,5% σε σύγκριση με το β' τρίμηνο του 2010.

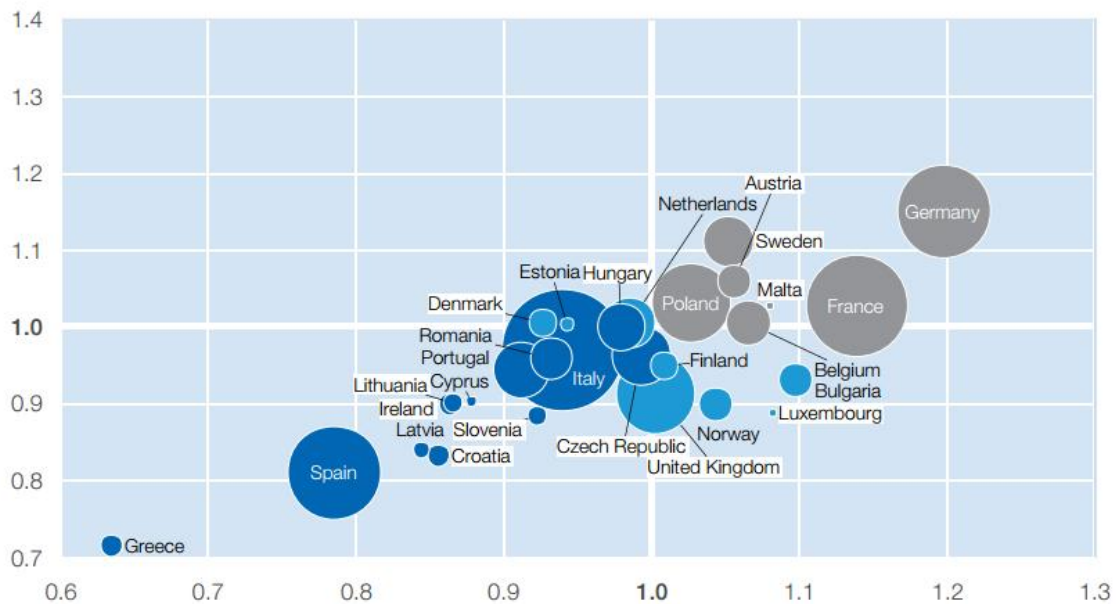
Το ύψος της διαμορφώθηκε στο ποσό των 7,89 δισ. ευρώ, 13,12 δισ. ευρώ, που ήταν στο β' τρίμηνο του 2008(ΕΛΣΤΑΤ, 2014).

Σημαντικές μειώσεις εν συνεχεία υπήρξαν και στον κλάδο «επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές» όπου η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία μειώθηκε σε ποσοστό 28,3% σε σχέση με το β' τρίμηνο του 2008 και κατά 28,1% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2010, ενώ το μέγεθός της διαμορφώθηκε σε 1,89 δισ. ευρώ.

Επιπλέον η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία των ορυχείων και λατομείων υπέστη σχετική απώλεια 9,4% σε σύγκριση με το β' τρίμηνο του 2008 και κατά 10,1% σε σύγκριση με το β' τρίμηνο του 2010, ενώ το μέγεθός της διαμορφώθηκε σε 4,79 δισ. ευρώ (IMF, 2014).

Στο Διάγραμμα 5 μπορούμε να δούμε την κατάταξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα όσο αφορά την ανεργία και την προστιθέμενη αξία των επιχειρήσεων σε σύγκριση με άλλες χώρες σύμφωνα με την έρευνα του World Economic Forum. Στον κάθετο άξονα αναπαρίσταται η προστιθέμενη αξία και στον οριζόντιο άξονα η ανεργία.

Διάγραμμα 5: Κατάταξη Ελλάδας στον τομέα της Ανεργίας και της Προστιθέμενης Αξίας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Πηγή: World Economic Forum

Στο Διάγραμμα 5 είναι φανερή η χαμηλή θέση της Ελλάδας, με τις υπόλοιπες υπό εξέταση χώρες, ενώ πολύ κοντά στην κατάταξη της Ελλάδας εντοπίζονται και οι Ισπανία και Ιρλανδία, χώρες που εξίσου τα τελευταία έτη βίωσαν συναφείς οικονομικές καταστάσεις όπως και η Ελλάδα.

Όσο αφορά την μείωση στην κατανάλωση είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι στο διάστημα 2008-2013 καταγράφηκε πτώση 32% στις δαπάνες των νοικοκυριών με ταυτόχρονη στροφή στα άκρως απαραίτητα, σύμφωνα με την «Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών» που πραγματοποίησε η ΕΛΣΤΑΤ.

Πιο συγκεκριμένα η μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών το 2012 έφτασε μόλις στα 1.637,10 ευρώ, σημειώνοντας μείωση κατά 10,2%, σε σχέση με την αντίστοιχη τιμή του 2011.

Το μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών αφορά στα είδη διατροφής(20,1%) και ακολουθούν η στέγαση(13,9%) και οι μεταφορές(12,8%), ενώ οι υπηρεσίες της εκπαίδευσης αποτελούν το μικρότερο μερίδιο των δαπανών(3,5%)(IMF, 2014).

Για την ελληνική οικονομία τα 4 τελευταία έτη από το 2009 ως και σήμερα αποτέλεσαν, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο, έτη ιδιαίτερα αρνητικών εξελίξεων με συρροή του διεθνούς ενδιαφέροντος περίξ του τρόπου διαχείρισης του υψηλού δημόσιου χρέους.

Για τον χειρισμό των υπαρχόντων μεγάλων οικονομικών ανισορροπιών, κρίθηκε απαραίτητη μια συνεχής λήψη μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής.

Αυτή η οικονομική στήριξη ήρθε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, και δεν περιελάμβανε μόνο μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, αλλά και ένα πακέτο διαρθρωτικών αλλαγών, καθώς επίσης και εθελοντικό πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων του ιδιωτικού τομέα.

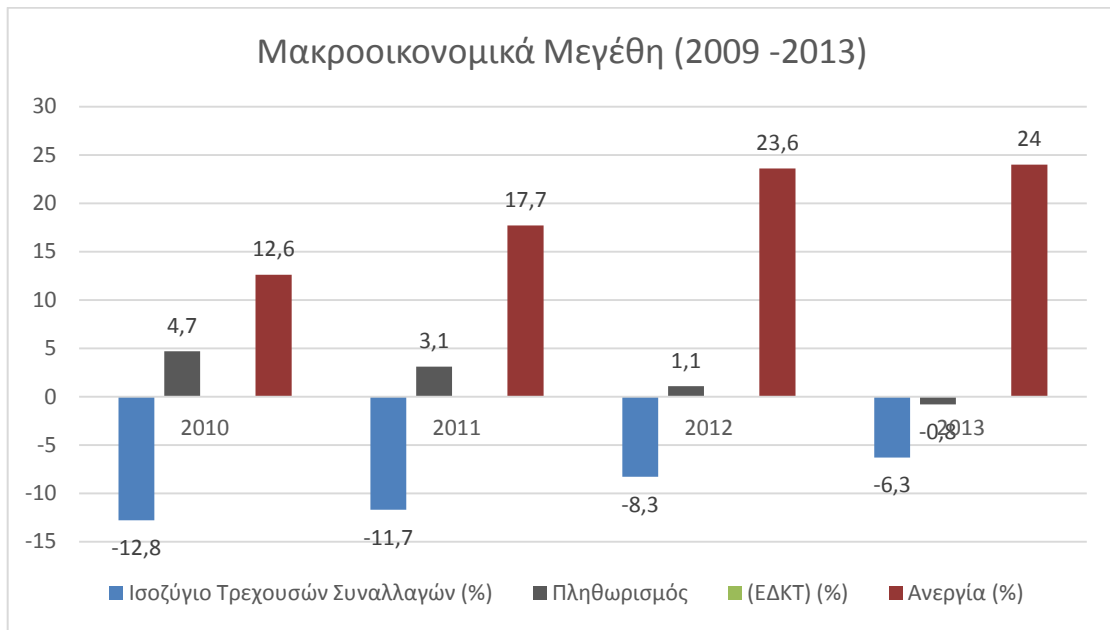
Στον Πίνακα 2 καθώς και στα Διαγράμματα 6 και 7 μπορούμε να δούμε τις ποσοστιαίες μεταβολές 5 μακροοικονομικών μεγεθών κατά την τετραετία 2010-2013.

Πίνακας 2: Μεταβολές Μακροοικονομικών Μεγεθών 4ετίας 2009-2013

	2010	2011	2012	2013
ΑΕΠ(% ετήσια μεταβολή)	-4,9	-7,1	-6,0	-4,2
Έλλειμμα/Πλεόνασμα Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-10,7	-9,4	-6,8	-5,5
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	148,3	170,6	176,7	188,4
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών(%)	-12,8	-11,7	-8,3	-6,3
Πληθωρισμός (ΕΔΚΤ)(%)	4,7	3,1	1,1	-0,8
Ανεργία(%)	12,6	17,7	23,6	24

Πηγή: European Economic Forecast 2013

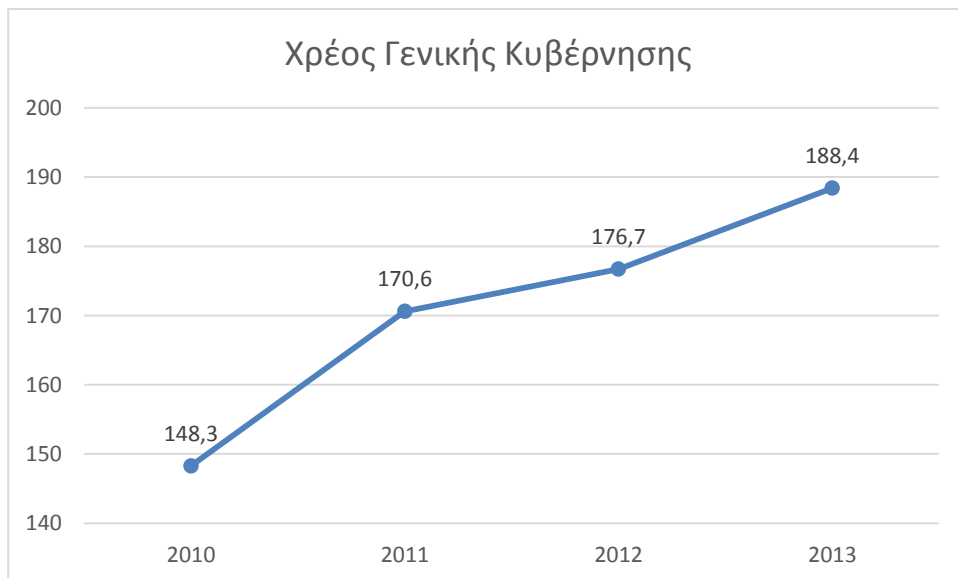
Διάγραμμα 6: Εξέλιξη μερικών Μακροοικονομικών Μεγεθών 2009-2013

Πηγή: European Economic Forecast 2013

Διάγραμμα 7: Διαγραμματική Απεικόνιση Χρέους

Ελληνικής Κυβέρνησης 2009-2013

Πηγή: European Economic Forecast 2013

Το πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων ολοκληρώθηκε το 2012 και στόχος του ήταν η ελάττωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων καθώς επίσης και η σταδιακή

αποκλιμάκωση του υψηλού δημόσιου χρέους, η αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και η ανάκτηση της εμπιστοσύνης των αγορών.

Το 2013 η ελληνική οικονομία βρέθηκε για τέταρτη χρονιά σε τροχιά συρρίκνωσης της οικονομικής δραστηριότητας. Το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 7,1%(2012: - 4,9%), με βασικότερα χαρακτηριστικά τη σημαντική πτώση της εγχώριας κατανάλωσης, ιδιωτικής και δημόσιας και τη ραγδαία άνοδο του ποσοστού ανεργίας στο επίπεδο του 17,7% από 9,5% το 2009, με επιταχυνόμενη τάση.

Στη δύσκολη αυτή συγκυρία η υλοποίηση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής απέδωσε τα πρώτα θετικά αποτελέσματα με τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης το 2013 κατά έξι ποσοστιαίες μονάδες έναντι του 2012, στο 9,4% του ΑΕΠ.

3.1.2.3. Κοινωνικές Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης

Η ανεργία ήταν ίσως μια από τις μεγαλύτερες κοινωνικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης που έπληξε την χώρα μας. Η ανεργία γενικά αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης (Chodorow, 2013).

Η Ελλάδα είναι μία χώρα η οποία δεν αποτελεί εξαίρεση, ιδιαίτερα σήμερα που η χώρα διανύει την χειρότερη οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών.

Τα τελευταία χρόνια το ποσοστό της ανεργίας παρουσιάζει μια ιδιαίτερα αυξητική τάση-όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, η οποία σύμφωνα με προβλέψεις αναμένεται να αυξηθεί πολύ περισσότερο μέσα στην επόμενη διετία.

Αρχικώς μπορούμε να πούμε πως η ανεργία δεν ήταν ένα φαινόμενο το οποίο ήταν σε χαμηλά επίπεδα στην χώρα μας ανεξάρτητα από τις υφιστάμενες οικονομικές οι οποίες απλώς την χειροτέρεψαν.

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη της ανεργίας σε ποσοστό σε σύγκριση με το εργατικό δυναμικό της χώρας, από το 2000 μέχρι το 2009. Παλαιότερα πάντως από το 1972 μέχρι και το 1979, υπήρχε μόνο ένα αρκετά χαμηλό ποσοστό της

ανεργίας, το οποίο κυμαινόταν από 1% μέχρι 2%. Από το 1979 και έπειτα και εξαιτίας κάποιων εξωγενών παραγόντων.

Τα ποσοστά της ανεργίας άρχισαν να σημειώνουν αυξητικούς ρυθμούς, για να φτάσουμε στην δεκαετία του 1990, στα μέσα της οποίας, η ανεργία ξεπέρασε το 10%. Παρόλα αυτά το 2002 παρατηρήθηκε μια μικρή μείωση του ποσοστού ανεργίας, η οποία ήταν ακόμη όμως σε πολύ υψηλά επίπεδα.

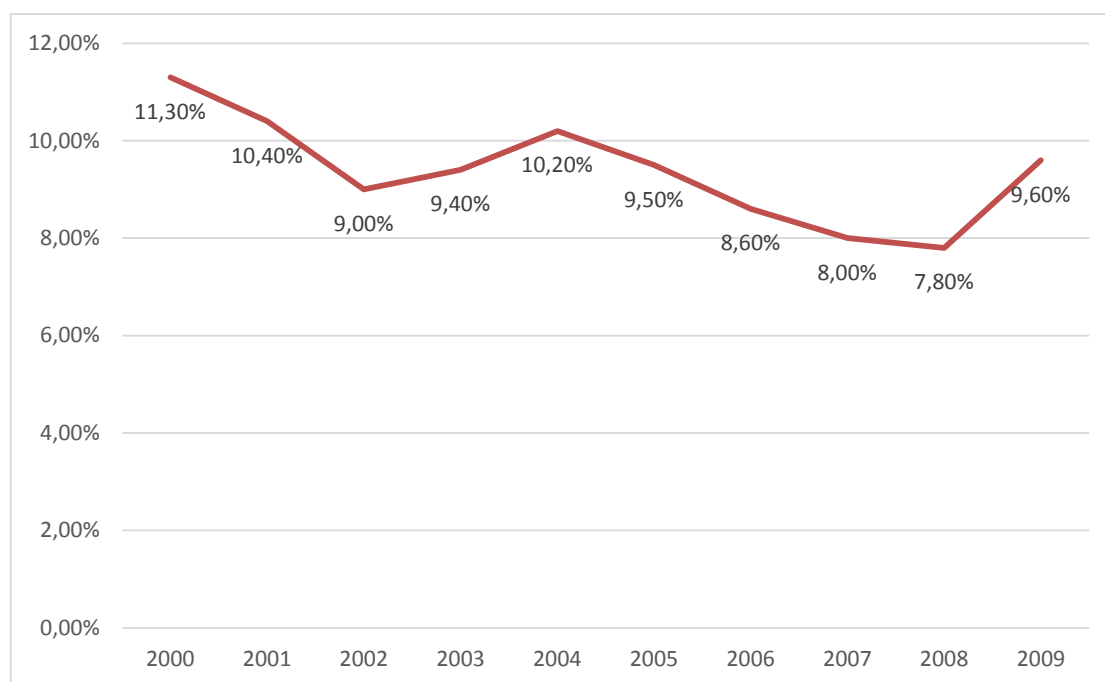
Πίνακας 3. Ποσοστά Ανεργίας 2000-2009

Έτος	Ποσοστό
2000	11,30%
2001	10,40%
2002	9,00%
2003	9,40%
2004	10,20%
2005	9,50%
2006	8,60%
2007	8,00%
2008	7,80%
2009	9,60%

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Διαγραμματικά μπορούμε να δούμε στην συνέχεια την εξέλιξη της ανεργίας για τα έτη 2000-2009.

Διάγραμμα 8: Εξέλιξη Ανεργίας 2000-2009

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Στην συνέχεια θα δούμε πως τα αντίστοιχα ποσοστά κινήθηκαν για απασχολούμενους και ανέργους από το 2009 μέχρι και σήμερα.

Στον Πίνακα 4 βλέπουμε αυτά τα στοιχεία.

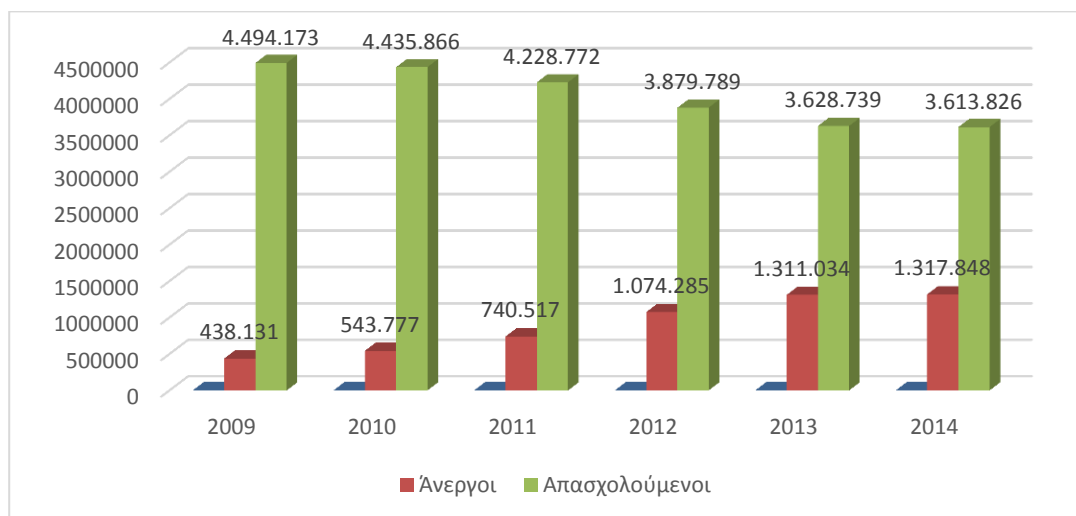
Πίνακας 4: Αριθμός Απασχολούμενων και Ανέργων 2009-2014

Έτος	Άνεργοι	Απασχολούμενοι
2009	438.131	4.494.173
2010	543.777	4.435.866
2011	740.517	4.228.772
2012	1.074.285	3.879.789
2013	1.311.034	3.628.739
2014	1.317.848	3.613.826

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Αντίστοιχα διαγραμματικά έχουμε:

Διάγραμμα 9: Εξέλιξη Ανέργων και Απασχολούμενων

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Από το Διάγραμμα 9 παρατηρούμε ότι ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται χρόνο με τον χρόνο, ενώ το επίπεδο αύξησης είναι μικρότερο κατά το 2013-2014 σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των προηγούμενων ετών. Ο αριθμός των απασχολούμενων ως εκ τούτου μειώνεται αφού ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται, σε ανάλογα ποσοστά (Chodorow, 2013).

Όσο αφορά το έτος 2014, αναλυτικά θα παρουσιάσουμε κάποια επιπλέον οικονομικά στοιχεία. Το εποχικά ποσοστό ανεργίας το Φεβρουάριο του 2014 ανήλθε σε 26,5% έναντι 26,7% το Φεβρουάριο του 2013 και 26,6% τον Ιανουάριο του 2014. Το σύνολο των απασχολούμενων κατά το Φεβρουάριο του 2014 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 3.609.445 άτομα. Οι άνεργοι ανήλθαν σε 1.300.165 άτομα, ενώ ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός ανήλθε σε 3.408.565 άτομα.

Οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά 8.964 άτομα σε σχέση με το Φεβρουάριο του 2013 (μείωση 0,2%) και κατά 4.054 άτομα σε σχέση με το Ιανουάριο του 2014 (μείωση 0,1%). Οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 14.996 άτομα σε σχέση με τον Φεβρουάριο του 2013 (μείωση 1,1%) και κατά 7.987 άτομα σε σχέση με το Ιανουάριο του 2014 (μείωση 0,6%) (Chodorow, 2013). Οι οικονομικά μη ενεργοί, δηλαδή τα άτομα που δεν εργάζονται ούτε αναζητούν εργασία, αυξήθηκαν κατά 25.251 άτομα σε σχέση με το Φεβρουάριο του 2013 (αύξηση 0,7%) και κατά 12.045 άτομα σε σχέση με το Ιανουάριο του 2014 (αύξηση 0,4%).

Κεφάλαιο 4.Ελληνική επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη προ και εν μέσω οικονομική κρίσης

4.1.Ελληνική επιχειρηματικότητα προ κρίσης

Στην παρούσα παράγραφο θα καταγράψουμε τα οικονομικά στοιχεία που αφορούν την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα για τα έτη 2005 – 2006, δηλαδή τα έτη πριν το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης έτσι όπως αυτά καταγράφηκαν από τον IOBE Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) και το GEM (Global Entrepreneurship Monitor -Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας).

Τα βασικά ευρήματα που καταγράφηκαν από την έρευνα του GEM στον ενεργό πληθυσμό ηλικίας 18-64 ετών, είναι τα εξής:

- [1] Κατά το 2005 στην Ελλάδα σχεδόν το 17% αυτού του πληθυσμού (πάνω από 1,1 εκατ. άτομα) σχετίζεται με κάποιου τύπου επιχειρηματική δραστηριοποίηση είτε αυτή είναι ενεργή, είτε έχει μόλις ξεκινήσει ή πρόκειται να ξεκινήσει σύντομα.
- [2] Διαρθρωτικά, το 10,5%(περίπου 700 χιλ. άτομα) ήταν Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες, συμμετείχαν δηλαδή στην ιδιοκτησία εξ ολοκλήρου ή μέρους ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος, το οποίο λειτουργεί για διάστημα μεγαλύτερο των 42 μηνών.
- [3] Το υπόλοιπο 6,5% του πληθυσμού (περίπου 420 χιλ. άτομα) βρισκόταν το 2005 στα αρχικά στάδια έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), δηλαδή ήταν επίδοξοι ή/και νέος επιχειρηματίας(5,8% το 2004).
- [4] Το 5,2%(περίπου 340 χιλ άτομα) του πληθυσμού ήταν Επίδοξοι Επιχειρηματίες, είχαν δηλαδή κατά το τελευταίο 12-μηνο ξεκινήσει κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος ή λειτουργούσαν ένα εγχείρημα το πολύ για τρεις μήνες

Η συγκέντρωση δεδομένων για μια ολόκληρη πλέον τριετία πριν και μέχρι το 2005 κάνει κατορθωτή και την παρατήρηση των χαρακτηριστικών της επιχειρηματικότητας που δεν μετατρέπονται βραχυπρόθεσμα, και προσδιορίζουν

έτσι το πλαίσιο της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Η έρευνα μέσα στα τρία αυτά έτη φέρει σταθερά χαρακτηριστικά, τα οποία συσταίνουν ισάριθμες δυσκολίες για την αύξηση της επιχειρηματικότητας στη χώρα μας. Η παρατήρηση των προβλημάτων αυτών είναι δυνατόν να συντελέσει στη διαμόρφωση στοχευμένων πολιτικών, οι οποίες θα επικεντρώνονται σ' αυτά και θα επιζητούν την άμβλυση των συνεπειών τους. Γι' αυτό στην Έκθεση αναλύονται τα συγκεκριμένα προβλήματα της επιχειρηματικότητας και αναζητούνται τα μέτρα πολιτικής που ενδέχεται να επηρεάσουν θετικά τα προβλήματα αυτά.

Έμφαση δίνεται κυρίως στα μέτρα που αφορούν το μέλλον και περιλαμβάνονται στο Σχέδιο του Υπουργείου Ανάπτυξης(2006) για το ΕΠΑΝ II και στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων. Τα χαρακτηριστικά είναι:

- [1] Η εκτίμηση ότι σπανίζουν οι επιχειρηματικές ευκαιρίες
- [2] Ο προσανατολισμός των νέων εγχειρημάτων προς την τελική κατανάλωση
- [3] Ο κεντρικός ρόλος της οικογένειας στη χρηματοδότηση νέων εγχειρημάτων
- [4] Ο μεγάλος φόβος της αποτυχίας
- [5] Η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος
- [6] Η αμφίθυμη στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα

Η Ελλάδα βάσει της έρευνας του 2005 καταγράφει το μεγαλύτερο ποσοστό στην Ευρώπη νέων εγχειρημάτων που έχουν ως αντικείμενο την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών στον τελικό καταναλωτή. Το ποσοστό αυτό παραμένει εντυπωσιακά αμετάβλητο στη διάρκεια της τριετίας 2003-2006,πάνω από το 50%.

Μάλιστα, η έρευνα για το 2005, η οποία για πρώτη φορά διερεύνησε τα χαρακτηριστικά των «καθιερωμένων» επιχειρηματιών, αποκαλύπτει ότι παρόμοια ποσοστά καταγράφονται και σε αυτό τον τύπο επιχειρηματικότητας.

Όπως έχει ήδη σχολιαστεί, το ανησυχητικό εδώ είναι ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες που σήμερα ξεκινούν φαίνεται ότι απλώς αναπαράγουν, αντί να

μεταβάλλουν, την τομεακή κατανομή της επιχειρηματικότητας στην ελληνική οικονομία (IOBE, 2006).

4.2.Ελληνική επιχειρηματικότητα εν μέσω κρίσης και πώς έχει βοηθηθεί η ανάπτυξη στην Ελλάδα της κρίσης

Με βάση επίσης την ετήσια έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών για το 2013 (IOBE, 2013) για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα (2011 - 2012) θα παρουσιάσουμε την κατάσταση στην οποία εντοπίζεται η επιχειρηματικότητα για τα έτη 2011-2012. Το σχετικό ποσοστό στην Ελλάδα ανήλθε σε σχετικά υψηλά ποσοστά (8%), κατατάσσοντας τη χώρα μας το 2011 στην 4^η θέση των χωρών με το υψηλότερο εισόδημα.

Παρά τις παλινδρομήσεις που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια των ετών η εξέλιξη αυτού του δείκτη αναδεικνύει την αντίδραση των Ελλήνων στην κρίση, που δεν ήταν άλλη από την ίδρυση μικρών επιχειρήσεων. Είναι ενδεικτικό ότι από την έναρξη της κρίσης (2007) ο δείκτης αυτός προσέγγισε το 10% αποκαλύπτοντας με έμμεσο τρόπο την αντίδραση των Ελλήνων. Σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στην χώρα, η Ελλάδα βρίσκεται σε υψηλά στάδια, τόσο όσον αφορά τους επίδοξους όσο και τους νέους επιχειρηματίες. Δεν είναι λοιπόν παράδοξο το γεγονός ότι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων κινείται σε υψηλά επίπεδα ακολουθώντας την πορεία των καθιερωμένων επιχειρηματιών και ως εκ τούτου ωθώντας την επιχειρηματική δραστηριότητα προς τα πάνω.

Η κατανομή των κλαδικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνει την επίμονη παρουσία του τριτογενούς τομέα με τη μεταποιητική δραστηριότητα να ακολουθεί και τον πρωτογενή τομέα να ολοκληρώνει το σύνολο. Η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα ενισχύει αρκετά τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης λόγω του μεγάλου αριθμού μικρών επιχειρήσεων. Αυτό όμως έχει ως βασική συνέπεια τη δημιουργία έως και 4 θέσεων απασχόλησης ανά επιχείρηση, καθώς η επίδραση στην κλίμακα 5-19 εργαζόμενοι και 20+ είναι αρκετά μικρότερη.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό είναι κυρίως ζήτημα δομών της ελληνικής οικονομίας. Η αύξηση της απασχόλησης παίζει πρωτεύοντα ρόλο για την επιχειρηματικότητα και αυτό γιατί οι επενδύσεις δημιουργούν αφ' ενός συνθήκες αυξημένης συνολικής ζήτησης και αφ' ετέρου συνθήκες αύξησης της

προσφοράς, ιδιαίτερα όταν είναι προσανατολισμένες στην άνοδο της παραγωγικότητας. Σημαντικό ρόλο στην συνολική επίδραση της επιχειρηματικότητας κατέχει η καινοτομία. Και σε αυτό το πεδίο η νέα επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα κινείται σε αρκετά ικανοποιητικά επίπεδα. Σύμφωνα με το IOBE(2013), η Ελλάδα βρίσκεται στην 8^η θέση της σχετικής κατάταξης, με τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα να χαρακτηρίζονται ως καινοτόμα σε βαθμό που ξεπερνά το 30%.

Πρόκειται αναμφίβολα για ένα ιδιαίτερα σημαντικό εύρημα το οποίο τονίζει ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στη χώρα αντιλαμβάνονται ότι η πρωτοπορία αποτελεί βασική επιλογή της επιχειρηματικής επιτυχίας. Ακόμη αναδεικνύεται ένα ακόμη εύρημα το οποίο δεν είναι άλλο από την επίδραση που ασκεί η οικονομική ύφεση στις παραδοσιακές δραστηριότητες. Η ανάδειξη νέων επιχειρηματικών ευκαιριών λόγω του μετασχηματισμού που υφίσταται η αγορά σε περίοδο ύφεσης συνδέεται άμεσα με την καινοτομία.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο αναδεικνύεται στη μελέτη του IOBE(2013) είναι η εξωστρέφεια η οποία αποτελεί μια καταλυτική επιλογή πλέον για τις ελληνικές επιχειρήσεις. Η σημαντική πτώση της συνολικής εγχώριας ζήτησης σε συνδυασμό με την ανάδειξη ευκαιριών στις αγορές του εξωτερικού ωθεί τις ελληνικές επιχειρήσεις να επιλέγουν την εξαγωγική δραστηριότητα. Με άλλα λόγια έχει ιδιαίτερη σημασία κατά πόσο τα ελληνικά προϊόντα που βασίζονται στην καινοτομία απευθύνονται στην εξωτερική ή στην εσωτερική αγορά.

Λαμβάνοντας υπόψη τον σχετικό δείκτη του GEM ο οποίος προσμετρά το ποσοστό των πελατών των ελληνικών επιχειρήσεων που βρίσκονται εκτός της χώρας, η Ελλάδα βρίσκεται αρκετά ψηλά στην αποκλειστική εξυπηρέτηση εγχώριων πελατών(44,8%). Σχετικά με την εξωστρεφή δραστηριότητα οι ελληνικές επιχειρήσεις που καλύπτουν τη ζήτηση τους μέχρι και 25% από πελάτες του εξωτερικού βρίσκονται περίπου στο 40%, ενώ ακολουθούν μονάδες με εντονότερη εξαγωγική δραστηριότητα.

Μελετώντας τα στοιχεία αυτά, στη διάρκεια των χρόνων αναδεικνύεται η επίμονη ικανοποίηση των τοπικών αναγκών και όχι των διεθνών διακυμάνσεων της ζήτησης. Πρόκειται αναμφίβολα για ένα δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας το οποίο την καθιστά στατική στην αντιμετώπιση της κρίσης. Αν ληφθεί υπόψη και η

αρκετά υψηλή καινοτομικότητα που παρατηρήθηκε οι ευκαιρίες που χάνονται βρίσκονται σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα.

Τέλος μια ακόμη σημαντική μεταβλητή στην ανάπτυξη της επιτυχούς επιχειρηματικότητας είναι η τεχνολογία. Σε καμία περίπτωση τα αποτελέσματα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποθαρρυντικά, ούτε όμως και ως ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Πιο συγκεκριμένα το 17,1% των νέων επιχειρήσεων βασίζεται στη χρήση εντελώς νέων τεχνολογιών. Από την άλλη πλευρά σε ενδιάμεση φάση (νέες τεχνολογίες) βρίσκεται το 24,2% των επιχειρήσεων, ενώ στον αντίποδα το κυρίαρχο 58,7% χρησιμοποιεί παλιές τεχνολογίες.

Ενδεχομένως λοιπόν η χαμηλή εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων να οφείλεται και στον όχι εδραιωμένο νέο τύπο τεχνολογιών. Εντούτοις μνεία αξίζει να γίνει στο γεγονός ότι η τεχνολογία αυτή μετρείται κυρίως με βάση τα χαρακτηριστικά και τα στοιχεία στην παραγωγική διαδικασία που χρησιμοποιούνται σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Και αυτό διότι η τεχνολογία που χρησιμοποιείται είναι συνυφασμένη με την ικανοποίηση των τοπικών αναγκών. Ως εκ τούτου μπορεί να υποστηριχθεί ακόμη ότι υπάρχει μια αυξητική τάση χρήσης της νέας τεχνολογίας από τους νέους και τους επίδοξους επιχειρηματίες σύμφωνα με τα στοιχεία της συγκεκριμένης έρευνας. Το βασικό χαρακτηριστικό της τεχνολογίας είναι ότι συμβάλλει στη βελτίωση και στη σύνδεση των βασικών επιχειρηματικών διεργασιών, ώστε οι ροές εργασίας, πληροφορίας και παραγωγής να λειτουργούν ακόμη αποτελεσματικότερα.

4.3. Σύγκριση επιπτώσεων "προ" και "εν μέσω" κρίσης

Ωστόσο την τελευταία χρόνια στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες υφίστανται ένα σημαντικό εμπόδιο το οποίο έχει ανακόψει την πορεία της χώρας μας προς την ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας. Το εμπόδιο αυτό συνίσταται στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας από το 2007 και μετά, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας και Ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης. Παρατηρείται ανάπτυξη προς ύφεση την τελευταία δεκαετία. Πρόκειται για το κυκλικό φαινόμενο που υπάρχει εδώ και εκατοντάδες χρόνια. Μέσω της διπλωματικής εργασίας αυτής θα αναλύσουμε ποια είναι η οικονομική κατάσταση του κόσμου και ιδιαίτερα της Ελλάδος.

Η οικονομική κρίση που διανύει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, έχει καταστήσει πλήθος επιχειρήσεων, ιδιαίτερα τις μικρομεσαίες, μη βιώσιμες, με αποτέλεσμα να ανακόπτεται τελείως η ανάπτυξη τους στο εσωτερικό της Ελλάδας και εν συνεχεία και διεθνώς. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων συχνά που κάνουν την επιλογή προς την διεθνοποίηση, αρχικά δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους στο εσωτερικό της χώρας προκειμένου στην συνέχεια να είναι έτοιμες να διευρύνουν τους επιχειρηματικούς τους ορίζοντες και στις διεθνείς αγορές. Όμως με τις υφιστάμενες οικονομικές συνθήκες στον Ελλαδικό χώρο, μια ανάπτυξη στο εσωτερικό της χώρας κρίνεται ένα δύσκολο εγχείρημα.

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε βασικά οικονομικά στοιχεία τα οποία παρουσιάζουν την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα κατά τα δύο τελευταία έτη, αλλά και την πορεία που έχει επιδείξει στο πέρασμα της τελευταίας δεκαετίας, βάσει στοιχείων που συλλέχθηκαν από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) και από το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας(GEM).

Με βάση τις προκαταρκτικές επεξεργασίες της φετινής έκθεσης που θα δημοσιευτεί από το IOBE στα τέλη του 2014 η «επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων», ήτοι το ποσοστό των ατόμων σε ηλικία 18 ως 64 ετών το οποίο εντοπιζόταν το στάδιο εκκίνησης μιας νέας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, είναι περιορισμένο για δεύτερο συνεχόμενο έτος στο χαμηλότερο επίπεδό του από την απαρχή της έρευνας, δηλαδή το έτος 2003.

Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, το μέρος πληθυσμού το οποίο εντοπίζεται σε στάδιο εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας για το έτος 2013 υπολογίζεται περίπου στο 5,2%. Είναι ορατό πως η δύσκολη οικονομική συγκυρία, η περιορισμένη ρευστότητα και οι αστάθειες που επικρατούσαν και το 2013 στην ελληνική οικονομία, επιδρούν καθοριστικά στη τάση του ελληνικού πληθυσμού να λάβει οποιοδήποτε είδους επιχειρηματική πρωτοβουλία, παρόλο που οι επιλογές απασχόλησης είναι περιορισμένες λόγω της ύφεσης και η ανεργία κινείται στο 27%. Θα ήταν δηλαδή αναμενόμενο κάποιος, ακόμα και για λόγους βιοπορισμού, να επιλέξει να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά. Παρ' όλα αυτά είναι φανερό πως οι μακροοικονομικοί παράγοντες και η συνολική οικονομική αστάθεια κυριαρχούν και λειτουργούν τελικά αποτρεπτικά στην εκδήλωση εντονότερης επιχειρηματικής

πρωτοβουλίας από τους πολίτες της χώρας.

Μια άλλη σημαίνουσα διάσταση η οποία ερευνάται από τον IOBE είναι η κλαδική ταυτότητα των επιχειρηματικών εγχειρημάτων οι οποίες γεννώνται στη χώρα ετησίως. Είναι προφανές ότι το επιθυμητό είναι τα καινούργια εγχειρήματα τα οποία εισχωρούν, να βελτιώνουν την ταυτότητα του επιχειρηματικού κόσμου μέσα από τις εξής πτυχές:

- [1] Να βελτιώνουν την τεχνολογική και καινοτομική ουσία,
- [2] Να είναι πιθανώς παραπάνω εξαγωγικά,
- [3] Να αφορούν στην αξιοποίηση της γνώσης,
- [4] Να συνεισφέρουν στην ποιοτική προαγωγή του επιχειρηματικού συστήματος της χώρας, στον προσανατολισμό που οι περισσότεροι συνακολουθούν ότι συσταίνει ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης για την Ελλάδα, το οποίο στηρίζεται στη γνώση.

Γενικά, στην πλειοψηφία των χωρών παγκοσμίως, η πλειοψηφία των νέων εγχειρημάτων τα οποία γεννιούνται σχετίζονται με την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών προς τον τελικό καταναλωτή. Ωστόσο, στις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτές δηλαδή που θεμελιώνουν την ανάπτυξή τους σε μεγαλύτερο μέρος σε διαστάσεις της καινοτομίας, ο ευρύτερος τομέας των υπηρεσιών προς επιχειρήσεις, καθίσταται σταθερά υψηλότερος.

Αυτός ο τομέας λογίζεται επιθυμητός ως τομέας ανάπτυξης νέας επιχειρηματικότητας διότι ακριβώς δε στηρίζεται απλά σε μια «λιανική» αγορά, αλλά εισέρχεται σε μια λογική αλυσίδα αξίας μιας παραγωγικής δραστηριότητας, κατακτώντας έναν κρίκο σε μία εθνική ή/και παγκόσμια αλυσίδα αξίας. Επιθυμητά είναι ασφαλώς και τα εγχειρήματα μεταποιητικού χαρακτήρα, ενώ επενδύσεις αυτής της φύσης σχετίζονται με μεγαλύτερες επενδύσεις κεφαλαιουχικού εξοπλισμού, αφετέρου έχουν – κατά κανόνα - και ισχυρότερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.

Ως προς τους δείκτες και κίνητρα επιχειρηματικότητας, η βούληση εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας συρρικνώθηκε λόγω των υφιστάμενων οικονομικών συνθηκών και της αβεβαιότητας. Η παύση λειτουργίας επιχειρήσεων αποδίδεται στην έλλειψη κερδοφορίας για την πλειοψηφία των επιχειρήσεων.

Η επιχειρηματικότητα ανάγκης συρρικνώθηκε γενικά, αν και για τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων έχει μεγαλώσει σε μικρό βαθμό, περιστατικό που ενδεχομένως να φανερώνει ότι η κρίση είναι δυνατόν να έχει επιδείξει κάποιες επιχειρηματικές ευκαιρίες, ενώ και η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας περιορίστηκε.

Ως προς τα κλαδικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων ο τομέας των προϊόντων/υπηρεσιών προς καταναλωτές, απορροφά το μεγαλύτερο μερίδιο των νέων εγχειρημάτων στην Ελλάδα.

Η έρευνα για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων παρουσιάζει χαμήλωμα του βαθμού καινοτομίας, και έλλειψη ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ως προς το βαθμό εξωστρέφειας, διαφαίνεται ύφεση στην ένταση του εξαγωγικού προσανατολισμού των επιχειρήσεων, ενώ ως προς το επίπεδο τεχνολογίας, δηλωτικό ποσοστό αναφέρει πως εκμεταλλεύεται τεχνολογίες που είναι διαθέσιμες στην αγορά λιγότερο από ένα έτος.

Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων, η έμφυλη διάρθρωση της επιχειρηματικότητας παρουσιάζει ότι το μερίδιο της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων συγκαλύπτει το ένα τρίτο των επιχειρηματιών, ενώ στο επίπεδο εκπαίδευσης διακρίνεται εκτίναξη του ποσοστού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, διότι η συνεπακόλουθη της κρίσης ανεργία, κατευθύνει αρκετούς πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επιχειρηματική ενασχόληση, αντί της αναζήτησης εργασίας ως μισθωτών.

Αποκαλυπτική είναι και η έρευνα του IOBE για την οικονομική συγκυρία στην Ελλάδα μέχρι τα τέλη Ιουνίου του 2012. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ο Γενικό Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα παρουσιάζει τη μικρότερη τιμή του έτους στο τέλος του έκτου μήνα του 2012, με τους αντίστοιχους δείκτες για την ΕΕ και για την Ευρωζώνη να εξακολουθούν να απέχουν από τους μακροχρόνιους μέσους όρους και για τις δύο ζώνες.

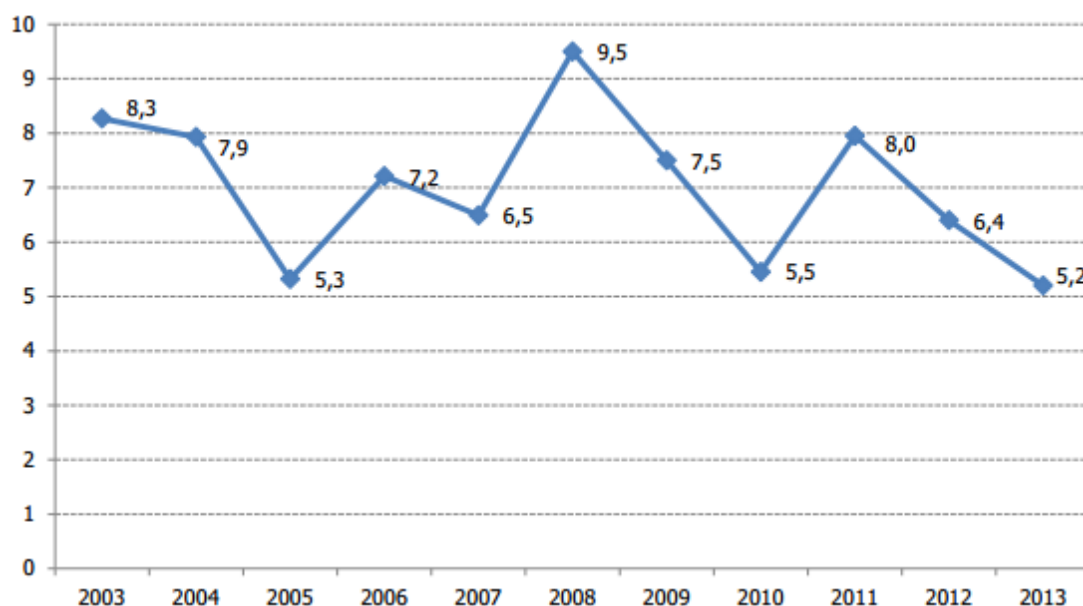
4.4. Συμπεράσματα – Αποτελέσματα (από ΣΕΒ, ΙΟΒΕ κτλ.)

Στην παρούσα παράγραφο θα παρουσιάσουμε διαγραμματικά τις μεταβολές που έχουν επέλθει σε βασικές συνιστώσες της επιχειρηματικότητας κατά την τελευταία δεκαετία.

Η παρουσίαση συγκριτικών γραφημάτων θα μας βοηθήσει να δούμε και να κατανοήσουμε καλύτερα τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στον τομέα αυτό, όπου θα είναι ορατή και η πτώση των μεγεθών που μελετάμε κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Στο Διάγραμμα 10 μπορούμε να δούμε την διαχρονική εξέλιξη της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων από το έτος 2013 και μετά, ώστε να δούμε την πτωτική της πορεία από το έτος 2008 και μετά.

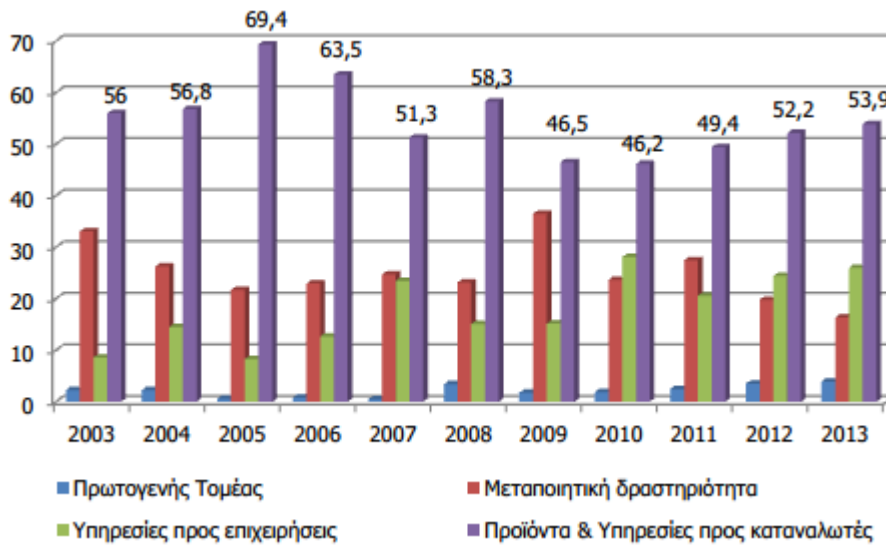
Διάγραμμα 10. Διαχρονική Εξέλιξη της Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων στην Ελλάδα

Πηγή: Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), 2014

Στο Διάγραμμα 11 μπορούμε να δούμε την διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα, από το 2003 έως σήμερα.

Διάγραμμα 11. Διαχρονική Εξέλιξη της Κλαδικής Κατανομής των Νέων Επιχειρηματικών Εγχειρημάτων στην Ελλάδα

Πηγή: Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 11 στην Ελλάδα, και το 2013 πάνω από τα μισά νέα εγχειρήματα κατευθύνονται στην διάθεση προϊόντων και υπηρεσιών στον τελικό καταναλωτή. Ο δείκτης αυτός ήταν διαχρονικά υψηλός στη χώρα μας, ιδιαίτερα μέχρι και το 2008. Από το 2009, δηλαδή κατά την περίοδο της κρίσης, πράγματι έλαβε χώρα μια διόρθωση η οποία ενθυλακώνει ακριβώς τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, που αποθάρρυνε τα άτομα από αντίστοιχη επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Ωστόσο, έκτοτε και ειδικά την τελευταία τριετία το ποσοστό αυτό ενισχύεται και πάλι. Την ίδια περίοδο πάντως παρατηρείται άνοδος του ποσοστού των νέων εγχειρημάτων που προσφέρουν υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, κάτι που ωθεί το σχετικό δείκτη πλησιέστερα στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας. Όμως αντίθετα, το μερίδιο των μεταποιητικών εγχειρημάτων περιορίζεται, εξέλιξη που όπως αναφέρθηκε δεν είναι γενικά επιθυμητή. Τέλος ένα από τα ζητήματα που εξετάζει η έρευνα του GEM και το οποίο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη σημερινή οικονομική συγκυρία είναι το κατά πόσο ο πληθυσμός της χώρας –ανεξαρτήτως αν δραστηριοποιείται επιχειρηματικά ή όχι – θεωρεί ότι θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο περιβάλλον τους κατά το επόμενο εξάμηνο και βεβαίως πώς έχει

διαχρονικά εξελιχθεί αυτή η αντίληψη. Η αντίληψη αυτή μπορεί να συνδέεται με προσδοκίες για ολοκλήρωση της ύφεσης και έναρξη ενός νέου κύκλου ανάπτυξης, κατά τον οποίο δημιουργούνται επιχειρηματικές ευκαιρίες προς αξιοποίηση.

Στην έκθεση του IOBE επίσης διερευνάται σε ετήσια βάση η αναστολή επιχειρηματικής δραστηριότητας. Σχετικά με το θέμα αυτό, ο Πίνακας 6 παρουσιάζει δύο ειδών δεδομένα. Πρώτον, το ποσοστό του πληθυσμού στην Ελλάδα που δήλωσαν ότι διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα το προηγούμενο έτος. Δεύτερον, καταγράφονται οι λόγοι που οδήγησαν στην αποχώρηση από τον επιχειρηματικό στίβο.

Πίνακας 6: Ποσοστά Διακοπής Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και Λόγοι Αποχώρησης από την Επιχείρηση

	% του συνολικού πληθυσμού 18-64 ετών	Λόγοι αποχώρησης από επιχείρηση (%)			
		Μη κερδοφόρα επιχείρηση	Προβλήματα χρηματοδότησης	Συνταξιοδότηση	Λοιποί λόγοι
Ελλάδα	2,4	48,9	6,6	37,3	7,2
Χώρες Γ	2,7	28,6	10,9	6,8	53,6
M.O. GEM	5,6	29,2	15,2	3,6	52,0

Πηγή: Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

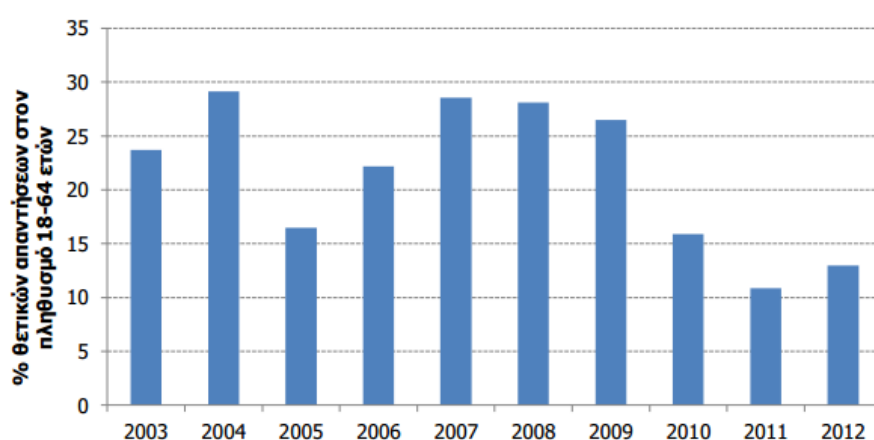
Το ποσοστό λοιπόν των Ελλήνων που δήλωναν το 2012 ότι διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα το προηγούμενο δωδεκάμηνο ήταν 2,4%, σημαντικά χαμηλότερο από το 3% που είχε καταγραφεί το 2011. Παρ' όλη λοιπόν την ύφεση στην οποία βρίσκεται η ελληνική οικονομία, το ποσοστό διακοπής επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν φαίνεται ιδιαίτερα υψηλό.

Τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω αντανακλούν μια μάλλον αρνητική εικόνα για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, όπως είναι άλλωστε αναμενόμενο με δεδομένη τη βαθιά κρίση που μαστίζει τη χώρα. Ωστόσο, υπάρχουν δύο ενδιαφέροντα ευρήματα, τα οποία φαίνεται πως υποδηλώνουν την αρχή μιας

μεταστροφής του κλίματος. Το πρώτο αφορά το κατά πόσον οι πολίτες θεωρούν πως θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στον περίγυρό τους κατά το επόμενο εξάμηνο. Με 12,9% η Ελλάδα καταγράφει μια από τις χαμηλότερες επιδόσεις παγκοσμίως.

Ωστόσο, σημαντικά συμπεράσματα για την Ελλάδα εξάγονται από την απεικόνιση της εξέλιξης του δείκτη καθ' όλα τα έτη ελληνικής συμμετοχής στο ερευνητικό πρόγραμμα του GEM, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 12.

Διάγραμμα 12. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο

Πηγή: Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Η σταθερή πτώση του δείκτη μεταξύ 2008 και 2011 δικαιολογείται προφανώς από τη μεγάλη ύφεση στην οποία βρίσκεται η ελληνική οικονομία αυτό το χρονικό διάστημα. Ωστόσο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η επίδοση του 2012, καθώς φαίνεται να υποδηλώνει μια σαφή αντιστροφή της πτωτικής τάσης. Το ποσοστό λοιπόν των Ελλήνων που δήλωναν το 2012 ότι βλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο εξάμηνο ήταν 12,9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2011 ήταν 10,9%. Το εύρημα αυτό ταιριάζει απόλυτα με μια τάση που είχε ήδη διαφανεί από το προηγούμενο έτος. Ενώ μειωνόταν το ποσοστό εκείνων που έβλεπαν επιχειρηματικές ευκαιρίες, όταν τέθηκε το ερώτημα κατά πόσο προσδοκούν περισσότερες ευκαιρίες για το 2012 σε σύγκριση με το 2011, πάνω από δύο στα τρία άτομα απαντούσαν θετικά. Σε συνδυασμό τα δύο ευρήματα φαίνεται λοιπόν ότι

διαγράφουν μια τάση ανάκαμψης της οικονομίας, καθώς περισσότερα άτομα από ότι στο παρελθόν διαπιστώνουν ότι υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες γύρω τους.

Το δεύτερο ενδιαφέρον εύρημα είναι στο κατά πόσο οι πολίτες εκτιμούν ότι η είσοδος στον επιχειρηματικό στίβο συνιστά μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας. Το Διάγραμμα 13 παρουσιάζει τα δεδομένα για την Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Διάγραμμα 13. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο

Πηγή: Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Και εδώ είναι βέβαια προφανής η σταθερή πτώση του δείκτη μετά το 2008, την περίοδο της κρίσης δηλαδή. Καθώς η οικονομία συρρικνωνόταν, όλο και λιγότερα άτομα εκτιμούσαν ότι η επιχειρηματική δραστηριοποίηση θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει στον επιχειρούν υψηλότερο εισόδημα, εργασιακή ασφάλεια και ανεξαρτησία, όλα δηλαδή τα θεωρούμενα ως θετικά επακόλουθα της επιχειρηματικότητας ως επαγγελματικής επιλογής.

Ωστόσο, και εδώ έχει ενδιαφέρον η επίδοση του δείκτη κατά το 2012. Το 64,4% του δείγματος απαντά ότι η επιχειρηματικότητα είναι καλή επιλογή σταδιοδρομίας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2011 ήταν μόνο 61%. Η αύξηση αυτή υποδηλώνει μια θετικότερη εκτίμηση για τις προοπτικές βιωσιμότητας νέων εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν, άρα την εκτίμηση ότι οι προοπτικές της οικονομίας αναμένεται να βελτιωθούν.

Στην συνέχεια θα παρουσιάσουμε ακόμα μια έρευνα η οποία πραγματοποιείται σε ετήσια βάση από τον διεθνή οργανισμό Doing Business της World Bank Group σύμφωνα με την οποία καταγράφονται οι συνθήκες που ευνοούν ή δυσχεραίνουν την δημιουργία νέων επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες χώρες του ΟΟΣΑ και του κόσμου (σύνολο 189 χώρες).

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν δείχνουν την κατάταξη της Ελλάδας στην μέτρηση και αξιολόγηση της ευκολίας δημιουργίας μιας επιχείρησης μεταξύ 189 χωρών για τα έτη 2014 και 2015.

Πίνακας 7: Ευκολία Δημιουργίας Επιχείρησης

Θέματα	2015 Κατάταξη	2014 Κατάταξη	Μεταβολή
Ξεκίνημα Επιχείρησης	52	57	5
Λήψη Οικοδομικής Άδειας	88	90	2
Λήψη Ηλεκτροδότησης	80	73	-7
Καταχώρηση Ακινήτων	116	170	54
Λήψη Πίστωσης	71	67	-4
Προστασία Επενδυτών	62	61	-1
Πληρωμή Φόρων	59	41	-18
Διασυνοριακό Εμπόριο	48	50	2
Εφαρμογή Συμβάσεων	155	155	Καμία Μεταβολή
Επίλυση Αφερεγγυότητας	52	51	-1

Πηγή: Doing Business

Παρατηρούμε ότι στους τομείς ξεκίνημα επιχείρησης, λήψη οικοδομικής άδειας, καταχώρηση ακινήτων και διασυνοριακό εμπόριο η κατάταξη της Ελλάδας παρουσίασε πτώση το 2015 σε σχέση με το 2014, ενώ σε θέματα όπως η λήψη ηλεκτροδότησης, λήψη πίστωσης και καταβολή φόρων παρουσίασε αύξηση.

Η αύξηση της κατάταξης στο ξεκίνημα καινούργιας επιχείρησης, σύμφωνα με την έρευνα, αποδίδεται στο γεγονός ότι μειώθηκε το κόστος εγγραφής. Όσο αφορά την καταχώρηση ακινήτου η Ελλάδα διευκόλυνε την διαδικασία μεταβίβασης των ακινήτων μέσω της μείωσης του φόρου μεταβίβασης ακινήτων και την κατάργηση της υποχρέωσης για τη δημοτική πιστοποιητικό φορολογικής ενημερότητας.

Επίλογος - Εξαγωγή συμπερασμάτων

Στην παρούσα εργασία μελετήσαμε τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική κρίση που διανύει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια επηρέασε τη διεθνή επιχειρηματικότητα, δηλαδή το σύνολο των επιχειρήσεων της χώρας, οι οποίες επιθυμούν και εν τέλει καταφέρνουν να επεκταθούν σε αγορές του εξωτερικού.

Όπως είναι ήδη γνωστό, η παγκόσμια οικονομία πλήττεται από οικονομική κρίση η οποία ξεκίνησε στις ΗΠΑ ήδη από το 2007, και στην ουσία ήταν αδύνατο να αφήσει ανεπηρέαστη και την Ελλάδα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, εντείνονται συνεχώς οι υπαρκτές και χρόνιες συστημικές αδυναμίες της επιχειρηματικότητας όλων των χωρών που βιώνουν έντονα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης .

Οι παράγοντες οι οποίοι ανακόπτουν την πορεία μιας χώρας προς την επιχειρηματικότητα βρίσκονται συνήθως στο εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον της χώρας, και έχουν να κάνουν με ζητήματα διακοπής ή αναστολής λειτουργίας των επιχειρήσεων λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, οι μειωμένες ευκαιρίες απασχόλησης, η έλλειψη κερδοφορίας και χρηματοδότησης.

Ωστόσο, η συστηματική μεταχείριση και αντιμετώπιση όλων των παραπάνω παραγόντων που αποτελούν εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την καθλώνουν σε στάσιμο σημείο μπορούν να απελευθερώσουν τις δημιουργικές δυνάμεις κάθε χώρας και να συγκροτήσουν μόνιμη και ασφαλή διέξοδο από την

οικονομική κρίση που η κάθε μια βιώνει σε διαφορετικό βαθμό καθώς και εγγύηση μακρόπνοης ανάπτυξης.

Μελετώντας λοιπόν την ελληνική επιχειρηματικότητα υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να αντιληφθούμε τις υπάρχουσες αλλά και χρόνιες αδυναμίες της ελληνικής επιχειρηματικότητας, οι οποίες συγκεντρώνονται στην έλλειψη ελληνικών επιχειρήσεων στο διεθνή χώρο, στις στρεβλώσεις και περιορισμοί που δεν ενισχύουν τη διεξόδου στις διεθνείς αγορές, στις δομικές αδυναμίες στην παραγωγή και χρήση υψηλής τεχνολογίας, στις περιορισμένες δαπάνες στην έρευνα για την καινοτομία, στην περιορισμένη συμμετοχή αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη σύγχρονη επιχειρηματικότητα.

Η επιχειρηματικότητα γενικά αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να διακρίνουν καθορισμένες ευκαιρίες επένδυσης και μέσω της αξιοποίησης συγκριτικών πλεονεκτημάτων, να δημιουργούν προστιθέμενη αξία. Για την παρουσίαση πολλών εκ των στοιχείων που παρατέθηκαν στην παρούσα χρησιμοποιήθηκαν οι αντίστοιχες ετήσιες εκθέσεις του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE, 2013) οι οποίες αναρτώνται για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Βάσει αυτών των στοιχείων είδαμε πως το ξεκίνημα νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων ταξινομεί στην Ελλάδα το 2013 στην 8η θέση των χωρών με το υψηλότερο εισόδημα.

Στον τομέα της καινοτομίας, παρότι τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα χαρακτηρίζονται ως καινοτόμα σε ποσοστό που είναι μεγαλύτερο του 30%, η πλειονότητα των νέων επιχειρήσεων στηρίζεται στη μεταχείριση παλιών τεχνολογιών και επιπροσθέτως, τα προϊόντα και οι υπηρεσίες της έχουν περιορισμένη εξωστρεφή δυναμική.

Στη βιωσιμότητα και βελτίωση της ελληνικής διεθνούς επιχειρηματικότητας είναι δυνατό να συντελέσουν οι δημόσιες πολιτικές με ξεκάθαρη στρατηγική τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, στηριζόμενη στην καινοτομική διαφοροποίηση. Αυτό είναι δυνατό να επιτευχθεί με ενδυνάμωση των μηχανισμών άντλησης και εκτέλεσης ιδεών από το διεθνή ανταγωνιστικό χώρο,

στροφή σε προγράμματα τα οποία έχουν ως στόχο τη διαφοροποίηση με τη διαχείριση τεχνολογιών αιχμής και ισχυροποίηση των κατάλληλων και επιδέξιων επιχειρήσεων για τη διεθνή ανταγωνιστικότητα.

Είναι γεγονός πως σε συνθήκες πιστωτικής στενότητας και περιορισμένης εγχώριας ζήτησης, όπως οι συνθήκες στις οποίες βρίσκεται η Ελλάδα τα τελευταία έτη, η βιωσιμότητα αυτών των επιχειρημάτων δημιουργίας και διεθνοποίησης επιχειρήσεων καθίσταται αβέβαιη. Είναι ξεκάθαρη η ανάγκη ισχυροποίησης εκείνου του είδους της επιχειρηματικότητας η οποία έχει την ικανότητα να είναι ανθεκτική ακόμα και σε φάσεις πιστωτικής στενότητας και ύφεσης, γεγονός το οποίο διαφαίνεται και από την τρέχουσα δυσχερή οικονομική θέση στην οποία εντοπίζεται η χώρα μας.

Θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμη για την αναζωογόνηση της εγχώριας οικονομίας η προώθηση και υποστήριξη των επιχειρήσεων εκείνων οι οποίες είναι καινοτόμες, επενδύουν στη γνώση και καταφέρνουν να είναι διεθνώς ανταγωνιστικές, να συμβάλλουν με περισσότερο δραστικό τρόπο στην απασχόληση με νέες θέσεις εργασίας και καταληκτικά να υπηρετήσουν τις ανάγκες μιας οικονομίας, αναβαθμίζοντας την ανταγωνιστικότητά της.

Στα πλαίσια του νέου παγκόσμιου περιβάλλοντος καθίσταται όλο και επιτακτικότερη από ποτέ η ανάγκη για ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της χώρας εκτός των συνόρων της. Οι επιχειρήσεις στις μέρες μας επιβάλλεται να σκέφτονται σε διεθνές επίπεδο και μέσα σε αυτό το πλαίσιο να αναπτύσσουν στρατηγικές και μεθόδους οι οποίες θα τους επιτρέπουν να αντιμετωπίσουν την πολυπλοκότητα και τις εξελίξεις του παγκόσμιου περιβάλλοντος.

Πολύ σημαντικό σε αυτήν την προσπάθεια διάνοιξης των οριζόντων τους είναι να αντιμετωπιστεί η πρόκληση της ανάγκης υιοθέτησης στρατηγικών και μεθόδων οι οποίες θα αφορούν την καινοτομία, την έρευνα και την τεχνολογία, βασικών παραμέτρων ώθησης της επιχειρηματικότητας διεθνώς. Απαραίτητο είναι επιπλέον να αντιμετωπιστεί η πρόκληση για επιχειρηματική εκπαίδευση, έτσι ώστε να φτάσουν τις άλλες χώρες στις επιχειρηματικές τους επιδόσεις.

Είναι κοινά αποδεκτό πως η επίτευξη υψηλών ποσοστών ποιοτικής διεθνούς επιχειρηματικότητας ξεκινάει πρώτα από τα εθνικά σύνορα της χώρας και μετά επεκτείνεται διεθνώς. Σημαντικά μαθήματα μπορούν να διδαχθούν από εκείνες τις αναπτυσσόμενες χώρες που σήμερα λαμβάνουν ένα μεγάλο μερίδιο Αμέσων Ξένων Επενδύσεων και Έρευνας και Ανάπτυξης. Στις περισσότερες από αυτές τις χώρες οι πολιτικές υπογράμμισαν το όραμα να ωθηθεί η χώρα σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας και ένταση της καινοτομίας.

Οι έρευνες του IOBE στο πλαίσιο του GEM φανερώνουν ένα έλλειμμα στους ποιοτικούς δείκτες της νέας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, με μοναδική παρέκκλιση την τεχνολογική αναβάθμιση. Άρα κατανοούμε πως η μεγάλη πρόκληση για την Ελλάδα αποτελεί η ενδυνάμωση της ποιοτικής επιχειρηματικότητας, της ικανότητάς της δηλαδή να δημιουργήσει καινοτομίες.

Όσον αφορά στο ζήτημα της Υποστήριξης της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας, η εικόνα είναι επίσης αρνητική, αν και υπάρχουν κάποια ενθαρρυντικά στοιχεία.

Οι ειδικοί αναγνωρίζουν ότι οι Ελληνίδες διαθέτουν τις γνώσεις και τις ικανότητες να ξεκινούν νέες επιχειρήσεις, παρόλο που θεωρούν μάλλον μέτρια την κοινωνική αποδοχή των γυναικών σε επιχειρηματική καριέρα. Ταυτόχρονα όμως εκτιμούν ότι οι γυναίκες δεν ενθαρρύνονται αρκετά για να ακολουθήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ δεν φαίνεται να τους παρέχονται επαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες ώστε να είναι σε θέση να συνεχίσουν αυτή τη δραστηριότητα μετά την απόκτηση οικογένειας.

Κατά τους ειδικούς, το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως είναι ότι οι γυναίκες δεν έρχονται αντιμέτωπες με επιχειρηματικές ευκαιρίες το ίδιο συχνά με τους άντρες. Όπως δείχνει και η ανάλυση του πληθυσμού, οι ίδιες οι γυναίκες πιστεύουν ότι υπάρχουν λιγότερες ευκαιρίες στον τόπο τους για την έναρξη μιας νέας επιχείρησης. Αποκαλύπτονται επομένως και από την πλευρά των ειδικών ορισμένες από τις αιτίες για την περιορισμένη επιχειρηματική δράση των γυναικών.

Ανισότητα ευκαιριών, κοινωνική αποθάρρυνση παρά ενθάρρυνση για επιχειρηματική δραστηριοποίηση και έλλειψη δομών και υπηρεσιών υποστήριξης

για τις γυναίκες που διατηρούν παράλληλα και οικογένεια, φαίνεται να αποτελούν φαινόμενα που χαρακτηρίζουν το ελληνικό περιβάλλον σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό τι συμβαίνει σε άλλες χώρες.

Προσδοκάται στο μέλλον οι ελληνικές επιχειρήσεις να μπορέσουν να αντιληφθούν τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που προσφέρονται από την διεθνοποίηση των επιχειρηματικών συναλλαγών τους και αφού πρώτα καταφέρουν να υπερκεράσουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες που συναντούν στα πλαίσια της ίδιας τους της χώρας ,να αποκομίσουν και αυτές τα οφέλη από την πραγματοποίηση επενδύσεων διεθνώς.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- [1] Βαληνάκης Γ. , Καζάκος Π. , Μαραβέγιας Ν. , (2013), Η έξοδος από την κρίση, Εφαρμοσμένες εναλλακτικές προτάσεις, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- [2] Ελληνική Τραπεζική Ένωση, «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και 2012», Διαθέσιμο από <http://www.hba.gr/Index.asp?Menu=14>, Τελευταία Προσπέλαση στις 5/12/2014
- [3] Καζάκος, Π. (2010), Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση – Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα 1993-2010, Πατάκης, Αθήνα
- [4] Καζάκος, Π.(2003), Ο φιλελευθερισμός στις ιδεολογικές αναζητήσεις της σημερινής Ελλάδας, στου ίδιου Πολιτική και ιδεολογία απέναντι σε παλαιά και νέα προβλήματα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα
- [5] Μαυρουδέας Στ.(1994), "Η Προσέγγιση της Ρύθμισης: Θεωρία της Κρίσης ή Κρίση της Θεωρίας", Αξιολογικά νο.5
- [6] Σωτηρόπουλος, Δ.(2001), Η κορυφή του πελατειακού κράτους. Οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα, 1974-2000, εκδόσεις Ποταμός
- [7] Χλέτσος Μ.,(2014), Ανταγωνιστικότητα – Επιχειρηματικότητα – Εξωστρέφεια Της Ελληνικής Οικονομίας

Ξένη

- [1] Acs, Z.J. and Yeung, B.(1999). Small and Medium Sized Firms in the Global Economy, The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- [2] Allen K.(2013). Entrepreneurship for Dummies. Foster City, CA: IDG Books Worldwide, Inc., 2001. Chodorow-Reich, G. 2013. "The Employment Effects of Credit Market Disruptions: Firm-level Evidence from the 2008-09 Financial Crisis." Unpublished manuscript, Harvard University.

- [3] Brakman, S., Garretsen , H., Marrewijk, C. van and Witteloostuijn, A. van.(2006). Nations and Firms in the Global Economy. An Introduction to International Economics and Business, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- [4] Bygrave, W. and Zacharakis A.(2004), The Portable MBA in Entrepreneurship, 3rd Edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2004.
- [5] Caves, R.E. 1971. International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment, *Economica*, 38 (3), 1-27.
- [6] Cohen, W.(2006), The Entrepreneur & Small Business Problem Solver, 3rd Edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons
- [7] Coviello, N.E. and McAuley, A. 1999. Internationalisation and the Smaller Firm: A Review of Contemporary Empirical Research, *Management International Review*, 39 (3), 223-256.
- [8] Dhungana, B.P.,(2011),Strengthening the Competitiveness of Small and Medium Enterprises in the Globalization Process: Prospects and Challenges", *Investment Promotion and Enterprise Development Bulletin for Asia and the Pacific*. UNESCAP
- [9] Dolls M., Fuest, C. Peichl , A.(2012) "Automatic stabilizers and economic crisis: US vs. Europe", *Journal of Public Economics*, Vol. 96, pp. 279–294.
- [10] Drucker, P.(1985), *Innovation and Entrepreneurship*. New York: Harper Business
- [11] Domaç, I. & Ferri, G.(1999). Did the East Asian crisis disproportionately hit small business in Korea?, *Economic Notes*, 28 (3),
- [12] Dunning, J.H.(1981). *International Production and the Multinational Enterprise*, George Allen & Unwin, London, UK.403-429.
- [13] Erol , M., Apak, S. , Atmaca , M. & Ö ztürk, S.(2011): Management measures to be taken for the enterprises in difficulty during times of global crisis: An empirical study .Published by Elsevier, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 24, pp.16–32.

- [14] Ewing M.(2005), Kauffman Foundation. Understanding Entrepreneurship: A Research and Policy Report. Kansas City: Ewing Marion Kauffman Foundation, http://research.kauffman.org/cwp/jsp/redirect.jsp?&resourceId=Research/Resource/Report_070.htm
- [15] Friedman M. - Schwartz J. A,(1963): A monetary history of the United States, 1867-1960, Princeton University Press
- [16] Gartner, W. B.(1988). Who is an Entrepreneur? Is the Wrong Question, American Journal of Small Business, 12 (1), 11-32.
- [17] Hymer , S.H.(1976). The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment, MIT Press, Boston, MA.
- [18] IMF,(2013), «The Interaction of Monetary and Macroprudential Policies”(Washington: International Monetary Fund)
- [19] IMF,(2013a), «European Union :Publication of Financial Sector Assessment Program», Documentation—Technical Note on Macroprudential Oversight and the Role of ESRB,”(Washington :International Monetary Fund).
- [20] IMF,(2013b), «The Interaction of Monetary and Macroprudential Policies”(Washington :International Monetary Fund)
- [21] IMF,(2014), «Greece, Fifth Review Under The Extended Arrangement Under The Extended Fund Facility, And Request For Waiver Of Nonobservance Of Performance Criterion And Rephasing Of Access; Staff Report; Press Release; And Statement By The Executive Director For Greece», Διαθέσιμο από <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14151.pdf>
- [22] Johanson, J. and Vahlne, J.-E.(1977). The Internationalization Process of the Firm: A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments, Journal of International Business Studies, 8 (1), 23-32.
- [23] Johanson, J. and Vahlne, J.-E.(1990). The Mechanism of Internationalization, International Marketing Review, 7 (4), 11-24.
- [24] Kaufmann, D.(2010), Can corruption adversely affect public finances in industrialized countries?, The Brookings Institution

- [25] Kirzner, I.M.(1979). Perception, Opportunity and Profit: Studies in the Theory of Entrepreneurship, University of Chicago Press, Chicago, IL.
- [26] Latham, S.(2009) 'Contrasting Strategic Response to Economic Recession in Start-Up versus Established Software Firms', Journal of Small Business Management, 47,2,180-201
- [27] Lu, J.W. and Beamish, P.W.(2001). The Internationalization and Performance of SMEs, Strategic Management Journal, 22 (6/7), 565-586.
- [28] Lu, J.W. and Beamish, P.W.(2006). Partnering Strategies and Performance of SMEs' International Joint Ventures, Journal of Business Venturing, 21 (4), 461-486
- [29] Marx K.(1986), Outlines of the Critique of Political Economy(The Grundrisse), Chapter 5
- [30] McDougall, P.P.(1989). International versus Domestic Entrepreneurship: New Venture Strategic Behaviour and Industry Structure, Journal of Business Venturing, 4 (6), 387-400.
- [31] Mishkin F. S.,(1992):Anatomy of a financial crisis, Journal of evolutionary-Economics, Vol. 2, pp. 115-130
- [32] Mishkin, S.F.,(1996), "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", National Bureau of Economic Research. Working Paper 5600
- [33] Minsky H. P.,(1972): Financial stability revisited: the economics of disaster. Board of Governors of the Federal Reserve System, Vol. 3, pp. 95-136
- [34] Mulhern, A.(1996). Venezuelan small businesses and the economic crisis: reflections from Europe. International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 2 (2), 69-81.
- [35] National Confederation of Greek Trade,(2013), available at <http://www.esee.gr/>, Last viewed at 5/12/2014
- [36] Ohlin, B.(1933). Interregional and International Trade, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- [37] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P.(1994). Toward a Theory of International New Ventures, Journal of International Business Studies, 25 (1), 45-64.

- [38] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P.(1995). Global Start-Ups: Entrepreneurs on a Worldwide Stage, *Academy of Management Executive*, 9 (2), 30-44.
- [39] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P.(2005). Defining International Entrepreneurship and Modeling the Speed of Internationalization, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29 (5), 537-553.
- [40] Özdevecioğlu, M.(2002):KrizinişletmelerinYönetselveÖrgütselYapısıÜzerindekiOlumsuzEtkileri ve Kayseri Sanayiİşletmelerinde YapılanBir Araştırma(The Effects of Crisis on the Management and Organization Structure), *ErciyesÜniversitesiİktisadiVeDünyaBilimleriFakültesi Journal*, 19, July-December, pp. 93-114
- [41] Parker, S.C.(2004). *The Economics of Self-Employment and Entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge, UK
- [42] Poletayev, A.(1992) Long Waves in Profit Rates in Four Countries.
- [43] Raghavan, A.(2009):The Economic Downturn :Coping Strategies and the Way Forward, *VIKALPA*, Vol. 34, No 3, pp. 67-7
- [44] Reinhart, C. Rogoff, K.(2008) "IS THE 2007 U.S. SUB-PRIME FINANCIAL CRISIS SO DIFFERENT? AN INTERNATIONAL HISTORICAL COMPARISON", *NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH*, *American Economic Review*.
- [45] Reynolds, P., Hay M. and Camp M.(1999), *Global Entrepreneurship Monitor: 1999 Executive Report*. Kansas City, MO: Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership,
<http://www.gemconsortium.org/download/1203085057277/GEM%20Global%201999%20report.pdf>
- [46] Ricardo, D.(1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, John Murray, London.
- [47] Rosenthal, U., Charles, M., Hart, P.(1989): *Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism*, C.C. Thomas, Springfield, IL.
- [48] Rundh , B.,(2003), "Rethinking the International Marketing Strategy: New Dimensions in a Competitive Market", *Marketing Intelligence & Planning*

- [49] Shane, S. and Venkataraman, S.(2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research, *Academy of Management Review*, 25 (1), 217–226.
- [50] Sharpe, W.F.(1963): A Simplified Model for Portfolio Analysis, *Management Science*, Vol. 9, No. 2, pp.277-293
- [51] Smith, A.(1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Methuan and Co., London.
- [52] Stuckler, D., Basu, S., Suhrcke, M., McKee, M(2009). The health implications of financial crisis: A review of the evidence. *Ulster Med J.* 78 (3): 142–145
- [53] Ulrich, S., Rogovsky, N. & Lamotte, D.(2009):Promoting Responsible and Sustainable Enterprise-Level Practices at Times of Crisis:A Guide for Policy-Makers¹⁰⁵ and Social Partners, by International Labour Organization, available at: http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_108420/lang-en/index.htm Last Viewed 3/12/2014
- [54] VergilieiTüz, M.,(2004):*KrizYönetimi:İşletmelerdeUygulamaİçinTemelAdımlar*(Crisis Management), Alfa, Istanbul
- [55] Vernon, R.(1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle, *Quarterly Journal of Economics*, 80 (2), 190-207.
- [56] Vesper, K. H.(1980). *New venture strategies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- [57] Wennekers, A.R.M.(2006). *Entrepreneurship at Country Level; Economic and Non-Economic Determinants*, ERIM PhD Series, Rotterdam.
- [58] Williamson, O.E.(1975). *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*, The Free Press, New York.
- [59] Zoltan J.(2006), “How is Entrepreneurship Good for Economic Growth?” *Innovations*, MIT Press Journal: pp.97-107. <http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/itgg.2006.1.1.97>

Ηλεκτρονική

- [1] Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2013, Διαθέσιμο από <http://www.esee.gr>
- [2] Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Διαθέσιμο από <http://www.iobe.gr>
- [3] Small Business Administration, Διαθέσιμο από <https://www.sba.gov>
- [4] <http://www.3comma14.gr/pi>
- [5] Τράπεζα της Ελλάδας,(2009), Η κρίση του 1929, η Ελληνική Οικονομία και οι Εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδας για τα έτη 1928 – 1940, Διαθέσιμο από http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%97%CE%9A%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97%CE%A4%CE%9F%CE%A5_1929.pdf
- [6] Eurobank EFG(2010), Οικονομία και Αγορές, Η περίπτωση της Αργεντινής, Τόμος V, Τεύχος 3, Διαθέσιμο από http://www.pspa.uoa.gr/fileadmin/pspa.uoa.gr/uploads/Undergraduate/4258_2S_Comparative_Politics_II_Argent-Hellas_2012-13.pdf
- [7] Ταμουραντζή Α.(2003), Οι Διεθνείς Οικονομικές κρίσεις από το 1973 έως σήμερα, Διαθέσιμο από <http://www.economica.gr/files/tamourantzis-crises.pdf>
- [8] World Economic Forum, (2014), Enhancing Europe's Competitiveness Fostering Innovation-driven Entrepreneurship in Europe, Διαθέσιμο από http://www3.weforum.org/docs/WEF_EuropeCompetitiveness_FosteringInnovationDrivenEntrepreneurship_Report_2014.pdf
- [9] Ease of Doing Business in Greece, Διαθέσιμο από <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/greece>
- [10] WORLD COMPETITIVENESS CENTER (WCC), Διαθέσιμο από http://www.imd.org/uupload/IMD.WebSite/wcc/WCYResults/1/scoreboard_2014.pdf
- [11] Index of Economic Freedom, Διαθέσιμο από <http://www.heritage.org/index/>